

Prk-3817

RĪGAS STRADIŅA
UNIVERSITĀTE

Olga Odiņa

**MĀSU PROFESIJAS
ATTĪSTĪBA LATVIJĀ
(18.–20. gs.)**

Promocijas darba kopsavilkums
Specialitāte – veselības aprūpes zinātne

Rīga, 2013

PRM - 3817

708469

RĪGAS STRADIŅA
UNIVERSITĀTE

Olga Odiņa

**MĀSU PROFESIJAS ATTĪSTĪBA
LATVIJĀ (18.–20. gs.)**

Promocijas darba
kopsavilkums

Specialitāte – veselības aprūpes zinātne

Rīga, 2013

Promocijas darbs izstrādāts:

Rīgas Stradiņa universitātē (RSU), Māšzinības fakultātē

Darba zinātniskā vadītāja:

Dr. med., asociētā profesore **Inga Millere**,

Rīgas Stradiņa universitātē, Māšzinību akadēmiskā skola

Darba zinātniskais konsultants:

Dr. med., profesors **Juris Salaks**,

Rīgas Stradiņa universitātē, RSU Medicīnas vēstures institūts

Oficiālie recenzenti:

Dr. habil. med., prof. **Jānis Vētra** (RSU)

Dr. hist. **Rita Grāvere** (RSU Medicīnas vēstures institūts)

Dr. med. **Maija Pozemkovska** (RSU Medicīnas vēstures institūts)

Promocijas darba aizstāvēšana notiks 2013. gada 18. martā plkst.15.00 Rīgas Stradiņa universitātes Teorētiskās medicīnas promocijas padomes atklātā sēdē Rīgā, Dzirciema ielā 16, Hipokrāta auditorijā.

Ar promocijas darbu var iepazīties RSU bibliotēkā un RSU mājas lapā:
www.rsu.lv

Promocijas darbs veikts ar Eiropas sociālā fonda projekta “Atbalsts doktorantiem studiju programmas apguvei un zinātniskā grāda ieguvei Rīgas Stradiņa universitātē” finansiālu atbalstu

Promocijas padomes sekretāre:

Dr. habil. med., profesore **Līga Aberberga-Augškalne**

A handwritten signature in blue ink, which appears to read 'L. Aberberga-Augškalne', written over a faint, larger version of the same signature.

SATURS

Darbā lietotie saīsinājumi	4
Ievads	5
1. nodaļa Māsu profesijas attīstība Latvijas teritorijā līdz Pirmajam pasaules karam (1789–1914)	8
1.1. Priestera Vincenta de Paula apvienības žēlsirdīgo māsu darbība Latgalē (1789– 1864)	8
1.2. Diakonu māsu darbība Vidzemē un Kurzemē (1862–1914)	11
1.3. Žēlsirdīgo māsu darbība Latvijas teritorijā Krievijas Sarkanā Krusta ietvaros (1879–1914)	15
2. nodaļa Māsu profesijas attīstība un darbība Latvijas Republikā (1918–1940)	19
2.1. Žēlsirdīgo māsu darbība Latvijas Sarkanā Krusta pastāvēšanas laikā	19
2.2. Krievu žēlsirdīgo māsu biedrības	26
2.3. Diakonu māsu sociālais statuss	28
3. nodaļa Māsu profesijas reorganizācija un attīstība Latvijā (1945–1991)	30
3.1. Māsu profesijas raksturojums padomju laikā	30
3.2. Medicīnas māsu izglītības sistēma	31
3.3. Medicīnas māsu profesionālā specializācija un darba pienākumi	34
3.4. Māsu sabiedriskā aktivitāte Atmodas laikā (1989–1991)	35
4. nodaļa Māsu profesionālā darbība neatkarīgajā Latvijā (1991–1999)	36
4.1. Māsu aktivitāte profesijas attīstībā	36
4.2. Māsu profesionālo darbību reglamentējošās institūcijas	39
4.3. Māsu izglītības pilnveidošana	41
4.4. Māsu specialitāšu profesionālās darbības apraksts	43
Noslēgums	44
Secinājumi	55
Izmantotā literatūra un citi avoti	57
Publikāciju saraksts	63

DARBĀ LIETOTIE SAĪSINĀJUMI

- apr. – apraksts
- ASV – Amerikas Savienotās Valstis
- CZVA – Cēsu zonālais Valsts arhīvs
- gs. – gadsimts
- f. – fonds
- l. – lieta
- LPSR – Latvijas Padomju Sociālistiskā Republika
- Ls – lats
- LVA – Latvijas Valsts arhīvs
- LVVA – Latvijas Valsts Vēstures arhīvs
- LVIA – Lietuvas Valstybes istorijos archyvas (Lietuvas Valsts vēstures arhīvs)
- НГАБ – Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі (Baltkrievu Nacionālais vēstures arhīvs)
- Nr. – numurs
- p. – pilsēta
- piem. – piemēram
- PSRS – Padomju Sociālistisko Republiku Savienība
- PVO – Pasaules Veselības organizācija
- u.c. – un citi
- VZVA – Ventspils zonālais Valsts arhīvs
- VĻKJS – Vissavienības Ļeņina Komunistiskās Jaunatnes Savienība

IEVADS

Problemātika

Māsu (medmāsu) profesijas aizsākumi veidojās jau senatnē. No seniem laikiem cilvēkiem rūp slimību novēršana un veselības uzturēšana. Māsu (medmāsu) darbs radās kopā ar tradicionālo slimnieka aprūpes un ārstēšanas darbu. Vēsturē ir zināmas vairākas māsu grupas, kuras ir strādājušas Latvijā: pelēkās māsas vai begīnes (1295. gadā Latvijā minēta pelēkā māsa Menborha), diakonusu māsas, žēlsirdīgās māsas, medicīnas māsas. Laika gaitā vārds „māsa” palika nemainīgs. Tam pamatā ir indoeiropiešu „mā”, no kā arī „māte”. Senatnē „māsai” bija tāda pati nozīme kā vārdam „bāliņš” un tas tika lietots sieviešu dzimtas apzīmēšanai [1; 13].

No 1295. gada, kad tiek minēts viens no pelēko māsu uzvārdiem (Menborha), līdz mūsdienām pagājuši septiņi gadsimti. Mūsdienās māsa ir ārstniecības persona, kura ieguvusi izglītību, kas atbilst Ārstniecības likumā „Par reglamentētajām profesijām un profesionālās kvalifikācijas atzīšanu” noteiktajām prasībām. Savā profesijā atbilstoši kvalifikācijai māsa veic pacientu aprūpi, piedalās ārstniecībā, vada pacientu aprūpes darbu, nodarbojas ar pacientu izglītošanu veselības jautājumos, kā arī veic profesionālās izglītības darbu [2].

Lai sasniegtu mūsdienīgu profesionālo līmeni, profesijas pilnveidošanā bija jāiziet diezgan grūts, pārmaiņām bagāts ceļš. Lai gan šī profesija ir ļoti sena, tomēr kā profesionālā darbība tā īsti izveidojās tikai 19. gs. Māsu profesijas vēstures izpētei pievērsušies salīdzinoši maz vēsturnieku, līdz ar to dati bieži vien ir fragmentāri, nepilnīgi un atšķirīgi. Ļoti atšķirīgi bija māsu uzdevumi miera un kara laikā. Tas prasa plašus pētījumus. Par šī pētījuma mērķi un uzdevumiem tika izvirzīta māsu profesionālā darbība un profesijas attīstība jaunākajos laikos (18.–20. gs.).

Darba mērķis un uzdevumi

Promocijas darbā tika izvirzīts mērķis: sniegt analītisku pārskatu par māsu profesijas attīstību Latvijā (paradigma un analogijas).

Darba uzdevumi bija sekojoši:

- apkopot un sistematizēt pieejamos vēstures avotus, kas sniedz informāciju par māsu profesijas attīstību Latvijas reģionos no 18. gs. līdz Pirmajam pasaules karam (1789–1914);
- sniegt pārskatu par māsu izglītību un profesionālo darbību Latvijas Republikas pastāvēšanās laikā (1918–1940);
- analizēt māsu profesijas reorganizāciju un attīstības gaitu Latvijas PSR (1945–1991);
- ieskicēt māsu profesionālās darbības dažus aspektus neatkarīgajā Latvijā (1991–1999).

Materiāli un metodes

Darbā izmantota kā galvenā metode vēsturiski aprakstošā un vēsturiski salīdzinošā un citas metodes: dokumentu kontentanalīze, klasifikācijas metode.

Darba izstrādei izmantoti vēsturiski materiāli Latvijas arhīvu fondos Latvijas Valsts vēstures arhīvā un Latvijas Valsts arhīvā, arī zonālo arhīvu fondi: Ventspils Valsts zonālā arhīva, Cēsu Valsts zonālā arhīva un Daugavpils Valsts zonālā arhīva fondi. Tāpat darba izstrādei izmantoti Lietuvas Valsts vēstures arhīva (Lietuvos Valstybes istorijos archyvas), Krakovas (Polija) vēstures arhīva (Archiw panstwowego w Krakowie) un Baltkrievijas Nacionālajā vēstures arhīva (Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі) materiāli. Arhīvu materiāli par māsu darbību Latvijā papildināti arī ar Latvijas muzeju materiāliem: izmantoti P. Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja un

Daugavpils novadpētniecības muzeja fondi. Kopumā analītiskā pārskata un dokumentu izlases laikā darba izstrādei identificēti 22 fondi, 24 apraksti un 78 arhīvu lietas. Darba izstrādei bija izmantota arī literatūra dažādās valodās: latviešu, vācu, poļu, krievu un angļu, kura šī pētījuma vajadzībai tika iztulkota latviešu valodā un mūsu profesionālo darbību reglamentējošie dokumenti.

Darba struktūra

Pēc uzdevumiem darbs sastāv no četrām nodaļām. Pirmā nodaļā tiek apskatīta un analizēta māsu profesijas attīstība no 18. gs. līdz Pirmajam pasaules karam (1789–1914), kur parādīta priestera Vincenta de Paula apvienības žēlsirdīgo māsu, diakonisu un Krievijas Sarkanā Krusta žēlsirdīgo māsu darbība. Otrā nodaļa veltīta māsu profesionālai darbībai Latvijas Republikas pastāvēšanas laikā (1918–1940). Šajā nodaļā parādīta māsu profesijas reorganizācijas gaita, šīs profesijas mazākumtautību pārstāvju darbība, kā arī māsu profesijas reorganizācijas sākums padomju periodā. Trešajā nodaļā parādīta māsu profesionālā darbība padomju laikos (1945–1991). Ceturtā nodaļa veltīta māsu profesionālai darbībai valsts neatkarības laikā no 1991. līdz 1999. gadam.

Novitāte

Pirmo reizi ir veikts tik detalizēts un apjomīgs pētījums par māsu profesijas attīstības vēsturi Latvijā. Pētījuma ietvaros veikts analītiskais pārskats par māsu profesijas attīstību Latvijā svarīgākajos tās attīstības etapos, sākot no 1789. gada (18. gs.) līdz 1999. gadam (20. gs.). Pētījums parāda māsu profesijas attīstību vēsturiskā skatījumā, paradigmālā un analogiskā salīdzinājumā. Vēsture ir mūsu mantojums. Bez zināšanām par pagātņi grūti plānot nākotni. Tas attiecas arī uz medicīnas māsu profesionālās attīstības nākotni.

1. NODAĻA

MĀSU PROFESIJAS ATTĪSTĪBA LATVIJAS TERITORIJĀ LĪDZ PIRMAJAM PASAULES KARAM (1789–1914)

1.1. Priestera Vincenta de Paula apvienības žēlsirdīgo māsu darbība Latgalē (1789–1864)

Priestera Vincenta de Paula (*Vincent de Paul*; 1581–1660) žēlsirdīgo māsu apvienība tika nodibināta 1633. gada 29. novembrī Parīzē (Francijā). Žēlsirdīgās māsas veltīja savu darbu nabagiem un cietējiem, saņemot pretī sabiedrības vispārēju cieņu un atzinību ne tikai Francijā, bet arī citās valstīs, tā nonākot 18. gs. arī Latvijas teritorijā – Latgalē. Ar šo kustību īpaši saistīta Krāslava („miesta Kreslava”) [3; 11,14]. Māsu darbība un uzvedība bija stingri pakļauta izstrādātajiem noteikumiem – Regulai, kuru 1634. gadā Parīzē izstrādāja viena no pirmajām žēlsirdīgajām māsām Ludvika de Marilaka (*Ludwika de Marillac*) [4; 10,13–18,680]. Regula sastāv no 11 nodaļām un noteica žēlsirdīgo māsu darbības galvenos virzienus nabago un slimo kopšanā slimnīcās un mājās, kā arī izglītošanā [5; 147–164-v].

1754. gadā katoļu bīskaps Antonijs Ostrovskis uzaicināja uz Krāslavu tēvus lazaristus, 17. gs. priestera Vincenta de Paula dibināto katoļu priesteru kongregāciju. 1789. gadā Krāslavā uzcēla arī sieviešu klosteri. 4. septembrī no Varšavas (Polija) Krāslavā ieradās un uzsāka savu labdarību Vincenta de Paula apvienības žēlsirdīgās māsas, sauktas lazaristes, reizēm arī vincentīnes [6; 79]. Māsu darbu Krāslavā atbalstīja grāfiene Augusta Plātere Oginskis (*Augusta z Ogińskis Broel Platerowa*; ?–1803), toreizējā Krāslavas valdnieka māte. Viņa nodibināja Žēlsirdīgo māsu fondu, veltot māsu uzturēšanai 100 tūkstošus zlotu [7; 5–6,13,143–147,149]. Žēlsirdīgo māsu uzturēšanu un darbību materiāli nodrošināja arī citi turīgi cilvēki, ziedojot naudu un nekustamo īpašumu [8; 8–11,51–53,105–106]. Māsām bija jāvalkā vienāds tērps: pelēka kleita ar

platām piedurknēm un balta auduma cepurīte, dēvēta par korneti [7; 5–6,13, 143–147,149].

Savu darbu māsas veltīja labdarībai un audzināšanai [8; 8–11, 51–53,105–106]. 1789. gadā grāfiene Auguste Plātere p. Krāslavā uzcēla pirmo slimnīcu, kur žēlsirdīgās māsas kalpoja nabagiem un slimajiem [9; 34]. Slimnīca bija paredzēta zemnieku, pilsētas iedzīvotāju un bāreņu ārstēšanai un kopšanai. Sākotnēji tika pieņemti 60 pacienti [8; 8–11,51–53,105–106]. Slimnīcu apmeklēja vietējā priekšniecība un daži slaveni cilvēki, kuri, novērojot kārtību un šai iestādei atbilstošo iekārtojumu, kā arī sniegto atbalstu nabagiem, apdāvināja slimnīcu [3; 11,14]. 1793. gadā Krāslavā, klostera apkaimē, tika organizēta meiteņu skola [10; 48]. Tā aizsāka māsu izglītošanas un audzināšanas darbu [8; 8–11,51–53,105–106]. Skolā bija divas nodaļas. Pirmā nodaļa bija paredzēta meitenēm, kuru vecāki gribēja, lai viņu meitas vairāk apgūtu ticības mācību [4; 10,13–18,680]. Tāpēc māsu svarīgākais uzdevums bērnu audzināšanā bija apgaismot viņu prātu: iemācīt Dieva Lūgšanām, Dieva un Baznīcas Bauslim, Kristiešu Ticības Rakstiem, Svētajam Sakramentam un citām mācībām, kuras ir nepieciešamas grēku izpirkšanai [5; 147–164-v]. Otra skolas nodaļa bija paredzēta meitenēm, kuras pēc jau minētās priekšmetu apguves, turpināja mācības, apgūstot mājturību. Meitenēm pasniedza vēsturi, aritmētiku, poļu valodu, kā arī atsevišķi franču un vācu valodu, ģeogrāfiju, vispārējo vēsturi, klavieru un ģitāras spēli [4; 10, 13–18,680]. Māsu pienākums bija iemācīt šūšanu un izšūšanu, lai katra meitene zinātu, kā patstāvīgi veikt mājturības pamatu darbus. Tomēr galvenais audzināšanas mērķis bija bērnus no jaunības pieradināt pie nevainības un stipras dievišķības: skaidrot viņiem par dievbijību, par pārkāpumu novēršanu, godīgumu un kārtību, lai bērni saglabātu tieši šīs īpašības un pēc iespējas mazāk pārkāpumu izdarītu nākotnē [5; 147–164-v]. Meiteņu skolas augstais līmenis bija zināms jau sen un 1805. gadā, kad Gatčinā pie Pēterburgas (Krievijā) tika nodibināts Žēlsirdīgo māsu nams, viena no Krāslavas māsām

Antoņina Ksienžopojska (*S. Antonina Ksieżopolska*) piedalījās šajā ekspedīcijā, lai dalītos ar savu pieredzi [7; 5–6,13,143–147,149].

1843. gada 17. jūlijā Krievijas Imperators izdeva pavēli, kurā teikts, ka, balstoties uz Sabiedriskās Aizgādības Maģistratūras rīkojumu, nodrošinās māsas ar atbilstošām telpām, apkuri, apgaismojumu un ēdamo, kā arī māsām tiks izsniegti naudas līdzekļi. Līdz ar to atbilstoši māsām bija sekojoši pienākumi: uzraudzes, atslēgu glabātājas, slimnieku kopējas un citi darbi labdarības iestādēs. Tās māsas, kuras negribēja izmantot šo monarha augstsirdību, varēja tikt atzītas par nederīgām, un tām nāktos pārtraukt jebkuru atbalstu no valdības. Sakarā ar to no katras žēlsirdīgās māsas bija jāpaņem rakstisks ziņojums, kur māsai bija jāuzrāda, kurā no Sabiedriskās Aizgādības Maģistratūras iestādēm viņa vēlēšies strādāt un ziņos par to līdz 1. oktobrim, lai laicīgi saplānotu māsu uzturēšanai nepieciešamo summu, kura tiks saņemta 1844. gada 1. janvārī. Šis rīkojums bija aizsūtīts uz visiem klosteriem. Tādu rīkojumu saņēma arī žēlsirdīgās māsas Krāslavā. Tajā brīdī Krāslavas klosterī (no atskaites par 1843.gada 14. oktobri) strādāja deviņas žēlsirdīgās māsas. Katrai māsai rakstiski vajadzēja dot atbildi uz šo „Monarha augstsirdību” [11; 1–2,12–13,23,71–72]. Pamatojoties uz noteikumiem, žēlsirdīgās māsas pēc zvēresta nevarēja izstāties no kongregācijas bez speciālas atļaujas (nepieciešams Konsistorijas rīkojums) [12; 1]. Līdz ar to visas Krāslavā strādājošās žēlsirdīgās māsas atteicās strādāt labdarības iestādēs pēc Sabiedriskās Aizgādības Maģistratūras rīkojuma [11; 1–2,12–13,23,71–72]. Balstoties uz 1843. gada rīkojumu, viņām nemaksāja algu, bet māsas darbs slimnīcā turpinājās. Iestādes plašā ēka palika tukša. Daļu telpu māsas iznomāja privātpersonām, tādā veidā iegūstot iztikas līdzekļus.

Žēlsirdīgās māsas 1863. gada janvārī pēdējā poļu sacelšanās laikā aktīvi piedalījās šajā kustībā: dziedāja revolucionāru himnas, kā arī slēpa personas, kuras varas iestādēm šķita aizdomīgas [7; 5–6,13,143–147,149]. Māsu atklātā darbība, kas bija saistīta ar nemiernieku atbalstīšanu, kļuva zināma krievu

žandarmērijai. Apspriežot notikumus, 1864. gada 31. oktobrī Viļņas Romas Katoļu garīgajā konsistorijā pieņēma rīkojumu „Par Krāslavas Žēlsirdīgās Māsu mājokļa likvidēšanu” [13; 1,6,9,19]. Māsu mītnē Krāslavā iekārtotās krievu policija, bet kapliča tika pārvērsta par pareizticīgo baznīcu [14; 324].

1. 2. Diakonusu māsu darbība Vidzemē un Kurzemē (1862–1914)

Vācu mācītājs T. Flīdnērs (*Theodor Fliedners*; 1800–1864) 1836. gadā nodibināja pirmo diakonusu namu Kaizersvērtā (Vācijā), atjaunojot diakonusu seno darbību, kāda tā bija apustuļu laikos (nabagu un slimo kopšana), un padarot šo darbu sabiedrisku. Ar laiku diakonusu māsu kustība rada atbalstu ne tikai Vācijā, bet arī citur Eiropā – Dānijā, Zviedrijā, Norvēģijā, Šveicē, Slovākijā un Latvijas teritorijā [15; 22–24,36,85]. Kristīgajā skatījumā diakonijas aprūpes darbam piemīt sevišķs raksturs. Diakonijas darba raksturu nosaka trīs aspekti: ar savu darbu Dieva un cilvēka Mīlestības derības apliecināšana, Dieva slavēšana un kļūšana par apsolītās Dieva valstības zīmi [16; 23]. Diakonusu māsu darbs balstījās uz luterāņu ticības postulātiem un atrodams baznīcas aizsegā, jo diakonusu darbs „ir baznīcas darbs, un strādātājas ir draudžu meitas, kas negrib neko citu, kā kalpot draudzēm” [17; 66].

Diakonusu māsu kustība Latvijas teritorijā parādījās, pateicoties humānas un kristīgas labdarības uzplaukumam 19. gs. sākumā. Līdz ar to diakoņu biedrības ierīkoja gan slimnīcas, gan patversmes. Diakonusu māsu kustībai Latvijā piemita reģionāls raksturs. Par diakonusu māsu varēja kļūt evaņģēliski luteriskās konfesijas piederīgās. Šīs ticības izplatība Latvijā skāra pārsvarā Kurzemi un Vidzemi [18; 19,21,24–25]. Lielākās diakonusu māsu iestādes Latvijas teritorijā bija Rīgā un Jelgavā [19; 37].

1862. gadā Rīgā, Frīdenštrāse (Friedensstrase; mūsdienās Miera iela) Nr.3, ar Krievijas Ķeizarienes Marijas Aleksandrovnas (*Мария Александровна*) atbalstu bija nodibināta diakonusu biedrība. Biedrība nosaukta

par godu Ņeizarienei viņas vārdā „Žēlsirdīgo māsu biedrība Marij”. Diakonusu māsu darbs balstījās uz žēlsirdību, līdz ar to Marijas vācu diakonusu biedrības nosaukumā minēti vārdi „žēlsirdīgā māsa”. Organizācijai bija savs zīmogs, kurā attēlots krusts ar nodibināšanas gadu un biedrības nosaukums. Marijas vācu diakonusu biedrība bija organizēta, lai apmācītu evaņģēlistu kristiešu sievietes slimnieku un bērnu kopšanai, nodrošinātu īslaicīgu patversmi sievietēm un apmācītu nepieciešamam darbam. Biedrībā organizēja māsu izglītības iestādi ar slimnīcu un patversmi kalponēm un palīgiem. Organizācijas līdzekļi veidojās no savāktajām summām (no brīvprātīgiem ziedojumiem un no maksājumiem par māsu darbu), kuri veidoja pamatkapitālu. Biedrības vajadzībām naudu atļāva izmantot no maksājumiem par māsu darbu, kā arī no pamatkapitāla procentiem. Pats pamatkapitāls bija atzīts par neaizskaramu. Marijas vācu Diakonusu evaņģēlistu biedrībā bija organizēta pārvalde, kura risināja dažādus iestādes organizācijas jautājumus [20; 2,113–119]. Par diakonusu biedrības valdes locekļiem bija ievērojamas tā laika personības Dr. R. fon Zengbušs (*R. von Sengbusch*), Dr. Kristofs Štams (*Christoph Stamm*), Dr. O. Stenders (*O. Stender*) un B. Nolteins (*B. Noltein*) [21; 1–2, 87, 104–105]. 1866. gadā, Rīgā tika nodibināts pirmais diakonusu nams Baltijā – Marijas Diakonusu nams. Tā dibinātājs un pirmais rektors bija Georgs Loesevičs (*Georg Loesevitz*). Iestāde sāka darboties Nikolaja ielā (mūsdienās Krišjāņa Valdemāra iela) ar sešu slimnieku aprūpi. Pirmās diakonusu māsas atbrauca no Drēzdenes (*Dresden*, Vācija) [18; 19,21,24–25].

Marijas vācu Diakonusu evaņģēliskajā biedrībā uzņēma luterāņu ticības jaunavas vai bezbērnu atraitnes [22; 26–27]. Uzņemot maznodrošinātās audzēknes, iestāde apgādāja tās ar bezmaksas uzturēšanu (ēdināšanu, apģērbu un nepieciešamo naudas summu). Kandidātēm vajadzēja būt ar nevainojamu reputāciju [20; 2,113–119]. Bija svarīgi, lai audzēknēm būtu tādas pozitīvas morālas un rakstura īpašības kā sirsnīga pazemība un nopietna centība izglītoties tālāk, ķerties pie grūtiem, nepierastiem darbiem un mācīties tos

izpildīt [23; 22–24,26–28]. Topošo māsu vecums bija ierobežots – no 18 līdz 40 gadiem. Pretendentēm jābūt vismaz ar vācu elementārās skolas izglītības līmeni (4 klases), kā arī zināšanām sieviešu rokdarbos un mājturībā. Pretendēt uz diakonisu māsu varēja sievietes, kuras atbilda gan fiziskām, gan garīgām prasībām. Tām jābūt bez fiziskiem defektiem un hroniskām slimībām, ar jautru un labu noskaņojumu [20; 2,113–119]. Katra pieņemtā Diakonisu namā topošā māsa saņēma uzvedības un iestādes iekšējās kārtības izstrādātos noteikumus, kurus stingri bija jāievēro. Tāpat jaunpieņacējai bija paredzēts sešu mēnešu pirmspārbaudes laiks, pa kuru Diakonisu nama priekšniecībai veidojās priekšstats par pretendentes iemaņām un raksturu. Ja pēc šī pārbaudes laika pienācējas atbilda diakonisu māsu prasībām, viņas tika uzņemtas audzēkņu sastāvā. Mācību ilgums bija divi gadi [23; 22–24,26–28]. Māsu izglītošana ietvēra sevī teorētisko un praktisko daļu. Izglītības teorētiskajā daļā ietilpa dievkalpojumi namā, kristīgo dziedniecības vēsture, sieviešu diakonijas mācības, elementārās izglītības priekšmeti, kā arī nodarbības māsu profesijas apgavē. Praktiskās nodarbības notika slimnīcās ārstu uzraudzībā [20; 2, 113–119]. Ja pārbaudāmās māsas savā mācību laikā ievēroja visus noteikumus un pierādīja derīgumu diakonisu māsas amatam, pēc kuratoru lēmuma viņas uzņēma diakonisu māsu kārtā. Uzņemšana notika ar iesvētīšanu. Tas bija svētku dievkalpojuma rituāls, kad māsas pēc ilgām pārdomām un apsvēšanas Dieva priekšā tiek iesvētītas izvēlētajai nākotnes profesijai – diakonisu māasai. Topošām māsām oficiāli bija jāpaziņo, ka diakonisu māsu profesiju viņas izvēlējās brīvprātīgi, savus pienākumus izpildīs ar žēlsirdību un ievēros diakonisu nama noteikumus. Vienlaicīgi ar viņu apliecinājumiem lūgšanas laikā mācītājs ar roku uzlikšanu Dieva vārdā iesvētīja viņas šajā profesijā [24; 26]. Šajā amatā māsām bija jānostrādā kā minimums pieci gadi. Tām tika atļauts arī veikt jebkuras kristietības lietas iestādē vai ārpus tās [20; 2,113–119].

Jelgavas diakonisu namu 1865. gadā nodibināja grāfiene Elizabete fon Mēdema (*Elisabeth von Medem*). Sava ceļojuma laikā Vācijā viņa iepazinās ar

diakonusu kustību un kļuva par tās piekritēja. Viņa ieinteresēja arī citas personas, kas apvienojās savienībā sieviešu diakonijas veicināšanai Kurzemē. Sākumā māsas apmācīja ārzemēs, 1865. – 1880. gadā Jelgavā strādāja diakonises no Drēzdenes [25; 65–66,69]. 1869. gadā, Jelgavā no Vācijas ieradās mācītājs Ludvigs Katterfelds (*Ludwig Katterfeld*; 1843–1910). L. Katterfelds bija Fridriha Bodelšvinga (*Fridrih fon Bodelschving*) – slavena vācu mācītāja, kurš 19. gs. pie Bīlefeldes (Vācija) dibināja veselu ciematu, vārdā Bētele, garīgi slimiem cilvēkiem, – cienītājs un skolnieks. Pildot savus tiešos pienākumus, viņš uz vietās apmācīja diakonusu nama māsas. Diakonu darba mērķi viņš formulēja šādi: „Iestāde uzskata par savu pirmo uzdevumu kalpot, veicināt draudzes uzplaukumu un atzīt par pirmo savas žēlošanas nosacījumu to, ka tā nekad negrib būt ārpus baznīcas, ka tā cieši saistīta ar baznīcu un tās Dieva dotajiem žēlastības līdzekļiem. Nami pieder dižciltīgajiem, bet darbs, kas tiek veikts, ir baznīcas darbs, un strādātājas ir draudžu meitas, kas negrib neko citu, kā kalpot draudzēm.” L. Katterfelds vēlējās, lai baznīcas ietērpus gatavotu diakonusu namā. Viena no māsām apguva šo baznīcas mākslu un 1891. gadā Jelgavā uzsāka arī baznīcas ietērpju izgatavošanu. No tā laika diakonusu nams šādus uzdevumus veica arī priekš daudzām Kurzemes un Vidzemes baznīcām [26; 47–48, 65–68, 80–82]. Viņa sieva, diakonusu māsa Anna Katterfelde (*Anna Ilgenstein-Katterfeld*), bija viņam uzticīgs palīgs šai lietā [18; 19,21,24–25]. No 1868. gada viņa strādāja par vadītāju māsu diakonusu namā Jelgavā [26; 47–48, 65–68, 80–82].

Par savu darbu 1881. gadā L. Katterfelds tika apbalvots ar Trešās klases Staņislava ordeni, bet 1895. gadā – ar Zelta Krūšu krustu [27; 8]. Savā darbā L. Katterfelds vispirms atzīmēja trīs lietas: diakonijas izplatīšanu uz laukiem; aizgādības nodibināšanu pār epileptiķiem, muļķiem un plānprātīgiem; aizgādniecības nodibināšanu pār bezdarbniekiem. Viens no L. Katterfelda galvenajiem mērķiem bija diakonijas izplatīšana laukos. Šī doma viņam radās lielā posta dēļ laukos slimību gadījumos. Pirmā iestāde laukos bija Foka muiža,

kuru atvēra 1885. gadā L. Katterfelda uzticīgā drauga un cīņas biedra prāvesta Zēzema draudzē Robežmuižā. Nākamajā gadā diakonisu nami atvērās mazākajās Kurzemes pilsētās: Tukumā, Kandavā, Sabilē, Aizputē, Talsos. Tā kā līdz šo diakonisu namu atvēršanai mazajās pilsētās nekāda trūcīgo slimnieku kopšana nebija iespējama un pat smagi cietušos vajadzēja vest uz Jelgavu vai uz Rīgu, tad šīs iestādes bija visai provincei par lielu svētību. L. Katterfelda balss nepalikusi neuzklausīta arī otrajā jautājumā – aizgādības nodibināšanā pār epileptiķiem, muļķīgiem un plānprātīgiem. Sakarā ar to ir jārūpējas par iestādi „Tabors”, pēc kuras nodibināšanas 1887. gadā L. Katterfeldu sāka dēvēt par Baltijas Bodelšvingu. 1892. gadā nodibināja diakonisu namu Liepājā, kas 1901. gadā atdalījās no Jelgavas nama, bet māsas aicināja no Jelgavas diakonisu nama [26; 47–48, 65–68, 80–82].

Diakonisu māsu pienākumos bija ne tikai slimnieku kopšana, bet arī draudzes darbs [15; 22–24,36,85]. Diakonises uzdevums un goda lieta bija būt par priesteru roku turpinājumu, rūpējoties par cietēju dvēselēm, kuras nomaldījās no tikumības ceļa. Viņas apmeklēja šādas personas mājās un veica izskaidrojošo darbību [28; 27–30]. Tāpat pie Marijas Diakonisu biedrības darbojās arī Marijas Diakonisu iestādes mazo bērnu skola, kur ar bērnu audzināšanu nodarbojās arī diakonisu māsas [29; 9]. Diakonisu Marijas biedrība, pateicoties savai labdarībai, ieguva lielu cieņu sabiedrībā, dažas diakonisu māsas tika apbalvotas ar sudraba medaļām „Par centību” („За усердие”) [30; 12].

1.3. Žēlsirdīgo māsu darbība Latvijas teritorijā Krievijas Sarkanā Krusta ietvaros (1879–1914)

Dažādu valstu starptautiskā sadarbība palīdzības sniegšanā slimiem un ievainotiem pirmo reizi realizējās 1862. gadā. Šajā gadā iznāca šveiciešu uzņēmēja un sabiedriskā darbinieka Žana Anrī Dināna (*Jean Henri Dunant*;

1828–1910) grāmata „Atmiņas par Solferino” („Un souvenir de Solferino”). Dināns savu ideju radīja žēlsirdīgās māsas Florences Naitingeilas (*Florence Nightingale*; 1820–1910) darbības dēļ. Viņa kopš 1855. gada sniedza medicīnas palīdzību slimiem un ievainotiem Krimas kara laikā (1853–1856). Par sieviešu iesaisti palīdzības sniegšanā ievainotiem sāka rūpēties arī izcilais krievu ķirurgs Nikolajs Pirogovs (1810–1881) [31; 346,348]. 1805. gadā Krievijā, Gatčinā pie Sanktpēterburgas, nodibināja Žēlsirdīgo māsu namu, kurā organizēja žēlsirdīgo māsu kopienu [7; 5–6,13,143–147,149].

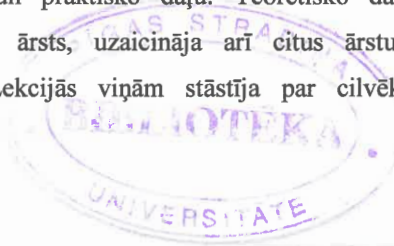
1864. gadā Ženēvas konvencijai „Par ievainoto un slimo karavīru stāvokļa uzlabošanu” oficiāli pievienojās 16 valstis [32; 174–176]. Saskaņā ar Ženēvas konvencijas noteikumiem „Par ievainoto un slimo karavīru stāvokļa uzlabošanu”, medicīnisko palīdzību bija jāsniedz neatkarīgi no karaspēka nometnes karojošās puses. Savukārt medicīnas personālam, aprīkojumam un medicīnas iestādēm ir jābūt neaizskaramiem [31; 346,348]. 1867. gadā Ženēvas konvencijai pievienojas arī cariskā Krievija, kuras sastāvā tolaik atradās Latvija. Šajā gadā nodibināja Krievijas ievainoto un slimo karavīru gādības biedrību. 1879. gadā tai piešķīra jauno oficiālo nosaukumu „Krievijas Sarkanā Krusta biedrība” [32; 174–176]. Par biedrības priekšsēdētāju kļuva barons Staels fon Golsteins (*Стаяль фон Гольштейн*) [33; 1]. Krievijas Sarkanā Krusta Biedrības mērķis bija sniegt kara administrācijai palīdzību ievainoto un slimo karavīru kopšanā kara laikā, nodrošinot tiem ārstniecisko un cita veida palīdzību [34; 2,4–5].

Lai sagatavotu sieviešu sanitāro personālu medicīniskās palīdzības sniegšanai slimiem un ievainotiem kara laikā un nodrošinātu slimnieku aprūpi hospitāļos, slimnīcās un privātmājās miera laikā, nodibināja Krievijas Sarkanā Krusta žēlsirdīgo māsu kopienas [35; 58 ж, 239–240,263]. Latvijā pirmās Sarkanā Krusta žēlsirdīgās māsas kopienas izveidoja 1867. gadā Rīgā, vēlāk arī Jelgavā un Daugavpilī [36; 7–9,16–17,20].

1879. gadā Krievijas Sarkanā Krusta kopienas Galvenā Valde izstrādāja nolikumu par Sarkanā Krusta māsu nodaļām, lai dibinātu tās tur, kur māsu bija maz vai pavisam nebija. Krievijas Sarkanā Krusta Biedrība 1880. gadā organizēja žēlsirdīgo māsu kopienas mītni Rīgā, Ģertrūdes ielā, kura tika pakļauta ķeizarienes majestātes Valdnieces aizbildnībai [37; 1–2,4, 7–9,38,49,316,319,321]. Kopienas uzturēšanas līdzekļi veidojās no summām, kuras māsas saņēma par darbu, veicot slimnieku kopšanu, arī no ziedojumiem, tāpat no summām, ko savāca ar Rīgas Dāmu komitejas palīdzību, un no kopienai piederošā kapitāla procentiem [38; 1–4,6–7,9–13].

Māsas profesijas pilnveidošanā ņēma vērā franču priesteru Vincenta de Paula žēlsirdīgo māsu apvienības pieredzi, kas veicināja Krievijas Sarkanā Krusta māsu garīgo audzināšanu un attīstību [4; 10,13–18,680].

1875. gadā, balstoties uz „Sarkanā Krusta māsu noteikumiem”, un saskaņā ar Iekšlietu ministrijas lēmumu, tika izstrādāta un izdota Krievijas Sarkanā Krusta žēlsirdīgo māsu instrukcija. Tajā iekļāva māsām paredzētos kopējos noteikumus par māsu pienākumiem kopienā un sabiedrībā, kā arī vecākās māsas pienākumus. Kopienā pieņēma sievietes neatkarīgi no viņu konfesijas piederības, kuras bija veselas un atbilda noteiktām prasībām. Viņām noteica pārbaudes laiku, līdz ar to viņas dēvēja par pārbaudāmajām. Pārbaudes laiks ilga no viena līdz trijiem gadiem. Tas ietvēra sevī māsas amata morāles un uzvedības normas. Visas māsas un skolnieces vajadzēja saukt kristītajos vārdos. Tāpat bija apstiprināti arī Krievu Sarkanā Krusta kopienas Vecākās māsas pienākumi [38; 1–4,6–7,9–13]. Saskaņā ar Kara Padomes 1879. gada 13. janvāra nolikumu un pamatojoties uz Krievijas Sarkanā Krusta biedrības Statūtiem, lielu uzmanību pievērsa māsu izglītošanai. Mācības notika kara hospitāļos Rīgā, Daugavpilī. Māsu sagatavošanai bija izstrādāta apmācības programma, kura ietvēra teorētisko un praktisko daļu. Teorētisko daļu audzēknēm lasīja kopienas galvenais ārsts, uzaicināja arī citus ārstus. Skolniecēm mācīja Dieva likumu. Lekcijās viņām stāstīja par cilvēka

organisma funkcijām, mācīja anatomiju, ķirurģiju, sniedza informāciju par ārstniecisko zāļu nosaukumiem un to veidiem, stāstīja par medicīnisko aprīkojumu – termometriem, medicīniskajiem un aptiekas svariem, par tīru gaisu, ūdeni un pārtikas produktu kvalitāti un to uzglabāšanu. Praktisko nodarbību laikā skolnieces apmācīja profesionāli tehniskām iemaņām: kā slimnieku kopšanā lietot saites, kompreses, šinas, sinepju plāksterus un citus līdzekļus.

Māsas, kuras atnāca no citām kopienām, tika pārbaudītas papildus. Pārbaudāmo, kura izturēja eksāmenu un pēc savām morālajām īpašībām tika atzīta par cienīgu iegūt Sarkanā Krusta Krievijas Biedrības žēlsirdīgās māsas amatu, apstiprināja Labdarības Kopiesas Padome. Pārbaudāmai, kura neizturēja eksāmenu, ar aizgādnieces un galvenā ārsta atļauju bija iespēja vēl kādu laiku palikt kopienā. Sarkanā Krusta biedrības un nodaļas, norīkojot māsas slimnieku kopšanai, ziņoja priekšniecībai par māsas atestāciju. Visām māsām, nonākušām nodaļās un iekārtotām darbā hospitāļos, bija izveidoti dienesta saraksti [37; 1–2,4,7–9,38,49,316,319,321].

1883. gada 20. janvārī Krievijā izdeva nolikumu par Krievijas Sarkanā Krusta biedrības žēlsirdīgo māsu emeritūras kases izveidošanu māsām, kuras strādāja Sarkanā Krusta biedrībā. Kasi izveidoja, lai Sarkanā Krusta biedrības māsas un feldšeres vecuma dienās nodrošinātu ar pastāvīgu pensiju, kuru piešķīra, pamatojoties uz izstrādātiem noteikumiem. Emeritūras kases aprēķini atradās Krievijas Sarkanā Krusta biedrības Galvenās valdes pakļautībā. Saņemt pensiju no emeritūras kases varēja tās dalībnieces, kuras, aizejot pensijā, bija strādājušas par māsu Sarkanā Krusta biedrībā ne mazāk par 15 gadiem [39; 7].

Žēlsirdīgās māsas pildīja savu misiju žēlsirdības laukā gan miera, gan kara apstākļos [33; 1]. Par teicamu darbu dažas žēlsirdīgās māsas bija apbalvotas ar zelta un ar sudraba medaļām [40; 5,13].

2. NODAĻA

MĀSU PROFESIJAS ATTĪSTĪBA UN DARBĪBA LATVIJAS REPUBLIKĀ (1918–1940)

2.1. Žēlsirdīgo māsu darbība Latvijas Sarkanā Krusta pastāvēšanas laikā

Beidzoties Pirmajam pasaules karam, 1918. gada 18. novembrī Latvija tika proklamēta par neatkarīgu valsti [41; 228]. Pēc kara Latvija bija izpostīta un novājināta, gandrīz katrs trešais latvietis nonāca bēgļu gaitās, valstī bija vērojams pārtikas trūkums. Lai palīdzētu jaunajai valstij atlabt, divas dienas pēc Latvijas proklamēšanas, 1918. gada 20. novembrī, nodibinājās Latvijas Sarkanā Krusta organizācija. Dibinātāji bija pazīstami Latvijas ārsti un advokāti ar profesoru, ķirurgu Dr. med. Jāni Jankovski (1876–1923) priekšgalā [42; 2–3]. Latvijas Sarkanā Krusta organizācija darbojās pēc sekojošiem darbības virzieniem: katra indivīda veselības tieša pārraudzība; sabiedrības higiēnisko apstākļu uzlabošana un veselības principu popularizēšana iedzīvotāju vidū [43; 3].

Liela nozīme reformu ieviešanā medicīnā Latvijā un Latvijas Sarkanā Krusta attīstībā bija ASV valdības struktūrām, kuras sniedza humāno atbalstu cietušajiem iedzīvotājiem ne tikai Latvijā, bet arī citās Baltijas valstīs. Pateicoties Amerikas Sarkanā Krusta palīdzībai, jau pirmajos Latvijas Sarkanā Krusta organizācijas pastāvēšanas gados, tā darbība valstī plaši attīstījās: tika dibinātas jaunas Sarkanā Krusta nodaļas, slimnīcas un sanatorijas [44; 37–38].

Māsu izglītības attīstība

Ārstniecības darbības paplašināšanai radās vajadzība pēc labi sagatavotam žēlsirdīgām māsām. Tas radīja nepieciešamību organizēt Latvijā māsu skolas [45; 229–232, 237, 251]. Latvijas Sarkanā Krusta žēlsirdīgo māsu skolas mērķis bija sagatavot teorētiski un praktiski spējīgas žēlsirdīgās māsas

slimo kopšanai un veselības aizsardzībai [46; 186–187]. 1921. gadā pie Latvijas Sarkanā Krusta slimnīcas Rīgā, Ērgļu ielā, nodibināta žēlsirdīgo māsu skola. Par skolas direktoru Sarkanā Krusta galvenā valde iecēla slimnīcas direktoru Dr. Aleksandru Neibergu (1883–1962) [45; 229–232,251]. 1921. gadā arī Dr. A. Kaire nodibināja 2-gadīgo māsu skolu pie pilsētas slimnīcas Liepājā [47; 22–39]. Tomēr Latvijā darbojošās divas skolas nevarēja visas ārstniecības iestādes valstī pilnā apjomā nodrošināt ar nepieciešamo māsu skaitu [48; 11]. 1932. gada 15. oktobrī organizēja Latvijas Sarkanā Krusta žēlsirdīgo māsu skolu arī Jelgavā [45; 229–232,251]. Par skolas direktoru tika iecelts Dr. Dāvids Bīskaps, Sarkanā Krusta Jelgavas slimnīcas direktors [25; 65.–66, 69]. 1938. gadā Latvijas Sarkanā Krusta Žēlsirdīgo māsu pārvalde pieņēma Latvijas Sarkanā Krusta žēlsirdīgo māsu skolu uzņemšanas un vispārējos noteikumus. Pēc noteikumiem žēlsirdīgo māsu skolā uzņēma Latvijas pavalstnieces vecumā no 18 līdz 30 gadiem. No šī gada bija ieviesta mācību maksa divdesmit latu mēnesī. Mazturīgām audzēknēm Latvijas Sarkanais Krusts piešķīra stipendijas, tās bija atmaksājamas pēc skolas beigšanas. Pie iestāšanās visām bija jāiemaksā viena mēneša mācību maksa [45; 229–232,251]. Pieprasījums pēc žēlsirdīgām māsām darbam ārstniecības iestādēs arvien pieauga. Līdz ar to 1939. gada 1. novembrī māsu sagatavošanai atvēra Galvaspilsētas Rīgas 2. slimnīcas žēlsirdīgo māsu skolu. Skolas direktors bija 2. slimnīcas medicīniskais direktors profesors Pauls Stradiņš (1896–1958) [49; 5,13]. Tāpat Rīgā pie 1. pilsētas slimnīcas darbojās apvienotā māsu -vecmāšu skola, kura gatavoja jaunās māsas un vecmātes [50; 13]. 1939. gadā pie pilsētas apvienotās slimnīcas tika nodibināta žēlsirdīgo māsu un vecmāšu skola Daugavpilī. Skolas atbildīgais pārzinis bija Daugavpils apvienotās slimnīcas direktors P. Grišāns [51; 283]. Darbojās arī privātā žēlsirdīgo māsu skola pie ebreju „Bikur-Cholim” slimnīcas. Par mācībām šajā skolā audzēkņiem bija jāmaksā 330 latu gadā [52; 79,81].

Skolas darbojās pēc valsts apstiprinātas programmas un atradās Latvijas Veselības departamenta un Izglītības Ministrijas pārziņa [53; 16–18, 20,79]. Visas žēlsirdīgo māsu skolas pakļāvās Veselības departamentam, bet attiecībā uz statūtiem, programmu un atvēršanu tās rīkojās pēc Latvijas Sarkanā Krusta statūtiem [54; 55,57,59,61,64].

Žēlsirdīgo māsu sagatavošanas programma ietvēra teorētisko un praktisko kursu par pamatdisciplīnām (piem., anatomiju, fizioloģiju un c.). Lekcijas lasīja ne tikai ārsti, bet arī žēlsirdīgās māsas ar augstāko izglītību, kuru ieguva Anglijā, Londonā, Bedforda koledžā (Bedford College). 1927. gadā skolas izglītības programma tika paplašināta ar jaunām disciplīnām. Savukārt 1930. gadā Latvijas Sarkanā Krusta žēlsirdīgo māsu skolu pārvalde apstiprināja Latvijas žēlsirdīgo māsu skolu minimālo programmu, kuru papildināja vēl ar dažiem priekšmetiem, piem., ieviesa kursu par slimu kopšanas attīstības vēsturi un rentgenoloģijas pamatprincipiem [45; 229–232,251]. Sākot ar 1933. gadu, Latvijas Sarkanā Krusta žēlsirdīgo māsu skolās sāka īstenot trīsgadīgo māsu sagatavošanas programmu. Pirmie divi gadi bija paredzēti teorijas apgūšanai, pēdējais, trešais, gads veltīts praksei slimnīcās. Pārejot uz trīsgadīgo apmācības kursu, Latvijā tika sasniegts žēlsirdīgo māsu augstākais izglītības līmenis. Šajā laikā tikai retās Eiropas valstīs gatavoja žēlsirdīgās māsas ar tik pamatīgu izglītību [55; 6,28,32–34]. Žēlsirdīgām māsām, strādājot specializētās medicīnas nozarēs, piem., veselības kopšanas punktos, rentgena kabinetos, bija jāapgūst attiecīgā papildu izglītība [52; 79,81].

Māsu reģistrācija

Lai noskaidrotu kara gados uz visām pusēm izkļiedēto žēlsirdīgo māsu sastāvu, salīdzinātu viņu izglītību, darba stāžu un sagatavotu darbam Latvijas ārstniecības iestādēs, Latvijas Sarkanā Krusta organizācija 1921. gadā uzsāka žēlsirdīgo māsu reģistrāciju [55; 6, 28, 32.–34]. Latvijas Sarkanā Krusta

nodeļas reģistrēja tikai tās māsas, kuras atbilda šīs organizācijas izstrādātiem reģistrācijas noteikumiem. Galvenās prasības žēlsirdīgo māsu reģistrācijai, lai viņas uzskatītu par pilntiesīgām māsām, bija žēlsirdīgo māsu skolas vai medicīnas kursu apguve (jāuzrada apliecinošs dokuments); praktiskais darbs slimnīcās ne mazāk par trim gadiem (neieskaitot mācību laiku); labas atsauksmes par nostrādāto laiku slimnīcās (dokumentāli pierādīts) un vidusskolas četru klašu izglītība. Izņemot reģistrētas žēlsirdīgās māsas, pastāvēja arī rezerves žēlsirdīgās māsas. Par Sarkanā Krusta organizācijas rezerves žēlsirdīgām māsām reģistrēja tādas, kuras atbilda augstāk minētajiem kritērijiem, bet kurām pietrūka vidusskolas četru klašu izglītības vai viņas nebija pietiekami ilgi (trīs gadus) nostrādājušas slimnīcās. Tomēr tiesības strādāt viņām tika atstātas [54; 55,57,59,61,64]. Šī reģistrācija retināja māsu rindas un liedza strādāt žēlsirdīgo māsu praksē tām māsām, kam nemaz nebija tiesību māsu darbam [46; 186–187].

1931. gadā Latvijā iznāca pensiju likums, kas arī Latvijas Sarkanā Krusta žēlsirdīgajām māsām nodrošināja valsts pensiju. Ar pensiju nodrošināja Latvijas Sarkanā Krustā reģistrētas māsas, līdz ar to Latvijas Sarkanā Krusta valde pārstrādāja arī māsu reģistrācijas kārtību. No šī laika Latvijas Sarkanā Krusta organizācija par pilntiesīgām žēlsirdīgām māsām atzina un reģistrēja tādas māsas, kuras beigušas žēlsirdīgo māsu skolu vai medicīnas kursus pirms Latvijas valsts neatkarības proklamēšanas; beigušas neatkarīgās Latvijas valsts pastāvēšanās laikā divgadīgu žēlsirdīgo māsu skolu un praktizējušas Latvijā vismaz trīs gadus kādā no slimnīcām; valsts valodu pārvaldošas Latvijas pilsones ar vidusskolas izglītību. Izņēmuma gadījumā reģistrēja arī māsas ar nepabeigtu vidusskolas izglītību (bet ne mazāk par vidusskolas divu klašu izglītību). Žēlsirdīgās māsas, kuras, sākot ar 1932. gadu, bija iestājušas žēlsirdīgo māsu skolās, reģistrēja tikai tad, ja šajās skolās bija ieviesta Latvijas žēlsirdīgo māsu skolu minimālā programma, kuru apstiprināja Latvijas Sarkanā Krusta organizācija 1930. gada 30. maijā [54; 55,57,59,61,64]. Žēlsirdīgās

māsas, kuras beigušas māsu skolas ārzemēs līdz Latvijas valsts proklamēšanai (1918. gadam), reģistrēja tad, ja tās bija apguvušas vismaz četru klašu vidusskolas izglītību un ja viņas bija nostrādājušas Latvijā piecus gadus ārstniecības iestādēs (no tiem trīs gadus slimnīcā); bija Latvijas pilsones un pārvaldīja valsts valodu. Žēlsirdīgās māsas, kuras beigušas žēlsirdīgo māsu skolu ārzemēs Latvijas neatkarības pastāvēšanas laikā, reģistrēja tikai tad, ja tām bija vidusskolas izglītība, tās praktizēja vienu gadu slimnīcā Latvijā un nokārtoja valsts eksāmenu māsu profesijā. Tām bija jābūt Latvijas pilsonēm un jāpārvalda valsts valoda.

Ja kandidātei pietrūka žēlsirdīgo māsu profesijas izpildīšanai nepieciešamo morālo īpašību, tad reģistrāciju varēja noraidīt. Reģistrētās žēlsirdīgās māsas, kas atkārtoti neievēroja žēlsirdīgo māsu darba pienākumus, varēja izslēgt no žēlsirdīgo māsu reģistra. Visām reģistrētajām žēlsirdīgām māsām katru gadu, oktobrī, bija jāatjauno reģistrācijas apliecības. Ja māsas minētajā laikā neatjaunoja savu apliecību, tās izslēdza no reģistrēto žēlsirdīgo māsu saraksta. Šāda gadskārtēja pārreģistrācija bija nepieciešama, lai Latvijas Sarkanā Krusta organizācija precīzi zinātu visu reģistrēto māsu dzīves un darba vietas, it sevišķi mobilizācijas vajadzībām. Tika paredzēts, ka kara gadījumā Latvijas Sarkanā Krusta organizācija un arī reģistrētās žēlsirdīgās māsas pāries armijas virspavēlnieka rīcībā. Regulāra māsu pārreģistrācija bija nepieciešama arī tādēļ, lai kontrolētu māsu profesionālo darbību [55; 6, 28, 32.–34].

Latvijas Sarkanā Krusta žēlsirdīgo māsu Savienības izveide un principi

Lai apvienotu Latvijas Sarkanā Krusta žēlsirdīgās māsas; paaugstinātu to profesionālo līmeni, uzlabotu un nodrošinātu žēlsirdīgo māsu materiālo stāvokli; uzlabotu viņu darba apstākļus; sniegtu palīdzību žēlsirdīgām māsām vecumdienās, slimību un nelaimes gadījumos, 1922 gadā 29. jūnijā valstī tika nodibināta Latvijas Sarkanā Krusta žēlsirdīgo māsu Savienība [53; 16.–18, 20,

79]. Valdes sastāvā ietilpa: savienības priekšsēdētāja – māsa Marta Celmiņa (1880–1937), vicepriekšsēdētāja – māsa Elza Grīvane (1892–1935), sekretāre – māsa Justīne Kuške (1892–1977), kasiere – māsa Serafima Dreikante, sekretāres vietniece – māsa Ernestīne Šampele un kasieres vietniece – māsa Ebba Krēmane [56; 2,7,15, 22]. Žēlsirdīgo māsu Savienība pastāvēja pie Latvijas Sarkanā Krusta valdes. Savienības darbību noteica Latvijas Sarkanā Krusta galvenās valdes instrukcija [57; 50].

Organizācijas līdzekļus veidoja vienreizējās iemaksas un ikgadējās biedru naudas; Savienības iestāžu un uzņēmumu ieņēmumi; naudas un mantas ziedojumi; Savienības izrīkojumi; Latvijas Sarkanā Krusta pabalsti un citi ienākumi. Sākumā par Savienības biedriem varēja būt reģistrētas žēlsirdīgās māsas, kuras noteikumos paredzētā laikā iemaksāja vienreizēju iemaksu un biedru naudu. Lai iestātos Savienībā, vienreizēji bija jāiemaksā 300 rubļu. Biedra nauda gadā bija 50 rubļu. No 1923. gadā Savienībā uzņēma arī rezerves māsas.

Tiesības valkāt noteikta parauga apģērbu ar Sarkanā Krusta zīmi uz krūtīm un numuru ar zīmogu uz kreisās rokas drīkstēja tikai žēlsirdīgo māsu Savienības māsas, kurām bija Latvijas Sarkanā Krusta galvenās valdes izdota apliecība. Sarkanā Krusta zīmes lietošana bez atļaujas bija aizliegta. Apģērbu ar Sarkanā Krusta zīmi žēlsirdīgās māsas valkāja tikai darba laikā [53; 16.–18, 20, 79]. Ar to panāca, lai cilvēki varētu atšķirt īstas žēlsirdīgās māsas no viltus „māsām”, jo plašāka sabiedrība tika informēta, ka īstās māsas nenēsā savu tērpu uz ielas un publiskās vietās ārpus darba laika [58; 56].

Māsu Savienība veltīja savu darbību māsu labā, aktivizējot šīs profesijas pārstāvjus. Savienībā pastāvēja darba birojs, ar tā palīdzību sagādājot savām biedrenēm darbu [56; 2,7,15, 22]. No 1929. gada līdz 1940. gadam ar Savienības atbalstu tika izdots žurnāls „Žēlsirdīgā Māsa”, kas informēja māsas par Savienības darbību, notikumiem māsu profesijā Latvijā un ārzemēs [59; 4].

Māsu darba uzdevumu un pienākumu apraksts

Žēlsirdīgām māsām bija stingri jāievēro daži darba pienākumi attiecībā pret pacientiem, ārstiem, sabiedrību un sevi. Žēlsirdīgām māsām bija jāinformē sabiedrība par sociāli higiēniskiem apstākļiem, veicinot to uzlabošanu. Atbilstoši savai profesijai, māsām ar savu darbību bija jācenšas veicināt un pacelt savas profesijas līmeni morāli, juridiski un materiāli. Tajā pašā laikā māsām vajadzēja arī rūpēties par savu fizisko un garīgo veselību. Tiek uzskatīts, ka, tikai rūpējoties par savu veselību, māsa būs spējīga veikt savu atbildīgo darbu. Tāpat māsām bija jācenšas sekot visiem jaunumiem medicīnā un pielietot tos savā darbā.

Kopjot slimniekus, māsām jāveicina slimnieku fiziskā un garīgā atveseļošana, jārūpējas par slimnieka ķermeņa higiēnu, jānodrošina piemērota apkārtējā vide un jānoskaņo uz ātrāku atveseļoanos. Tāpat māsām bija jācenšas nomierināt slimnieka uztrauktos tuviniekus. Kopjot slimniekus mājās apstākļos, viņām bija jāinformē piederīgie par slimības preventīviem pasākumiem, higiēnas jautājumiem un slimo kopšanu. Māsas uzskatīja par ārsta palīgu. Viņām vajadzēja palīdzēt ārstam slimnieku izmeklēšanā, ārsta prombūtnes laikā jānovēro slimnieki un jāinformē ārsts par slimnieka veselības stāvokli, kā arī jāizpilda ārsta norīkojumi [60; 6–8].

Žēlsirdīgo māsu darbība tautas veselības uzturēšanā

Par tautas veselības kopšanas pamatprincipiem tika uzskatīta iedzīvotāju aizsardzība pret slimībām, cilvēka veselības stāvokļa uzlabošana, darba spējas un dzīves ilguma pagarināšana [61; 10]. Ņemot vērā šos principus, žēlsirdīgām māsām pavērās ļoti plašs un daudzpusīgs darba lauks tautas veselības kopšanā, veicot arī sociālo darbu. Attīstoties, medicīna izcilā vietā pozicionēja ne vien ārstniecisko, bet arī preventīvo nozari tautas veselības uzturēšanā [54; 55,57,59,61,64]. Žēlsirdīgām māsām bija jāstrādā plašā darba laukā: kopt

slimniekus ārstniecības iestādēs un privātmājās; strādāt veselības kopšanas punktos, skolās, rūpniecības iestādēs un sanatorijās. Līdz ar to daudzveidīga kļuva arī māsu specializācija: veselības kopējas, skolas un vizītes māsas [53; 16.–18, 20, 79].

Par pašreizējīgu darbu slimnieku kopšanā, kā arī par medicīnas popularizēšanu un māsu profesijas pilnveidošanu četras Latvijas žēlsirdīgās māsas (Marta Celmiņa, Elza Grivāne, Elza Nulle-Siecniece un Justīne Kuške) saņēma augstāko starptautisko apbalvojumu – Florences Naitingeiles (*Florence Nightingale*, 1820–1910) medaļu. Šis apbalvojums nodibināts 1912. gadā, un to piešķir Starptautiskā Sarkanā Krusta galvenā mītnē Ženēvā reizi divos gados par sevišķi izciliem nopelniem [62; 13, 18, 35].

2.2. Krievu žēlsirdīgo māsu biedrības

Latvijas Republikā dzīvoja desmit procenti krievu tautības iedzīvotāju, kuriem pēc 1918. gada pievienojās krievu emigranti [63; 80]. Latvijā joprojām darbojās „Krievu Slimnīcas biedrības” valde. Šīs valdes uzdevums paredzēja sniegt ārstniecisko palīdzību un medicīnisko kopšanu ne tikai saviem locekļiem, bet arī visiem krievu iedzīvotājiem Latvijā [64; 1,26,29, 31,39,54,71,73,75–76].

1927. gadā Rīgā tika nodibināta Krievu žēlsirdīgo māsu biedrība „Svētais Krusts” („Святой Крест”). Biedrības mērķis bija sniegt palīdzību saviem locekļiem, nodrošināt tos ar darbu, uzlabot savu biedru materiālos apstākļus, kopt slimniekus un nevarīgos, kā arī rūpēties par savu biedru garīgo attīstību [65; 9,26–28,31,33,35,43,47,54,68,72,88 99]. Biedrība savās aprindās apvienoja 34 žēlsirdīgās māsas, kuras agrāk piederēja dažādām bijušā Krievijas Sarkanā Krusta kopienām. Starp viņām bija Pirmās pasaules kara dalībnieces, dažas bija apbalvotas ar Georga krustu [66; 1,26,29,31]. Par biedrības priekšsēdētāju tika ievēlēta žēlsirdīgā māsa M. A. Slavinska (*Мария*

Андреевна Славинская). Dalībnieki par kopienas simbolu apstiprināja Krustu un tika iepazīstināti ar kopienas Nolikumu [67; 54,56,66,200,205]. Lai kļūtu par biedrības „Svētais Krusts” locekli, izņemot iesniegumu, bija nepieciešams iesniegt apliecību no bijušās Rīgas Krievijas Sarkanā Krusta kopienas un apliecību no Krievu biedrības ārstiem. Biedrībai nebija pamatkapitāla, tāpēc, sākot ar 1929. gadu, tā uzsāka rīkot loterijas. Loterijās iegūtā nauda tika izdalīta pabalstiem biedrības trūcīgām žēlsirdīgām māsām un viņu skolas vecuma bērniem bāreņiem grāmatu un apģērba iegādei. Tomēr loterijas ienākums bija ļoti niecīgs. Līdz ar to biedrība vairākas reizes griezās pēc materiālas palīdzības pie Pilsētas valdes, kā arī pie Amerikas Sarkanā Krusta, tomēr materiālo atbalstu nesaņēma un atradās smagā finansiālā stāvoklī [65;26–28].

1934. gadā Latvijā ar mērķi apvienot krievu žēlsirdīgās māsas Latvijā, palīdzēt saviem locekļiem iekārtoties darbā, atvieglot darba apstākļus, sniegt savstarpēju palīdzību, morālu atbalstu un veicināt savu biedru materiālo labklājību un garīgo attīstību tika reģistrēta vēl viena krievu žēlsirdīgo māsu organizācija – „Krievu žēlsirdīgo māsu biedrība Latvijā” („Общество русских сестер милосердия в Латвии”). Biedrības priekšsēdētāja bija māsa H. Zobninska (*Хелена Зобнинская*) [64; 1,26,29,31,39,54,71,73,75–76]. 1934. gada 26. aprīlī tika apstiprināti šīs biedrības statūti [68; 2,9,54,68,72]. Tie noteica, ka biedrībā uzņēma žēlsirdīgās māsas ne jaunākas par 18 gadiem, kuras ieguvušas izglītību gan kara laikā, gan beigušas privātos kursus, un uzņēma arī rezerves žēlsirdīgās māsas. Izņēmuma gadījumos organizācijā uzņēma arī tādas žēlsirdīgās māsas, kuru piederību pie žēlsirdīgo māsu kārtas pierādīja tikai apliecība no dienesta vietas. Tāpat biedrībā pieņēma arī feldšerus, vecmātes un slimo kopējas. Personas, kuras nebija žēlsirdīgās māsas, bet kuras aktīvi atbalstīja biedrības mērķus, arī varēja ievēlēt par biedriem – veicinātājiem. Katra biedra pienākums bija veicināt organizācijas mērķu īstenošanu dzīvē, ievērot statūtus, ikgadēji maksāt biedru naudu divu latu apmērā. 1935. gadā

Krievijas Žēlsirdīgo māsu biedrībā bija reģistrēti 38 locekļi [64; 1,26,29, 31,39,54,71,73,75–76]. Biedrības līdzekļi veidojās no biedru maksājumiem, ziedojumiem, izrīkojumiem, loterijām, koncertiem un citiem pasākumiem. Tomēr arī šīs organizācijas darbība bija ierobežota un atradās smaga materiāla stāvoklī [68; 2,9,54,68,72].

Ņemot vērā smagu finansiālo situāciju, kurā atradās abas krievu žēlsirdīgo māsu organizācijas, Iekšlietu ministrija uzaicināja šīs organizācijas apvienoties [67; 54,56,66,200,205]. Tomēr žēlsirdīgo māsu biedrība „Svētais Krusts” dažu iemeslu dēļ pieņēma lēmumu par neapvienošanos ar Krievu žēlsirdīgo māsu biedrību Latvijā [66; 1,26,29,31]. Rezultātā biedrība „Svētais Krusts” turpināja savu darbību, izmantojot zīmogu ar apzīmējumu vienīgi valsts valodā, bez Krusta attēla zīmogā [67; 54,56,66,200,205]. Savukārt Krievijas Žēlsirdīgo Māsu biedrībai Latvijā, lai turpinātu savu darbību, tika piedāvāts grozīt savus statūtus un mainīt biedrības nosaukumu, lai tajā nebūtu vārdu „žēlsirdīgās māsas” [64; 1,26,29,31,39,54,71,73,75–76]. Izvērtējot esošo situāciju, šīs organizācijas biedrības locekļi nolēma, ka, mainot savas organizācijas nosaukumu, tās darbība šajā gadījumā nebūs atbilstoša organizācijas mērķim un statūtiem. Līdz ar to 1937. gadā tika pieņemts lēmums par organizācijas „Krievu žēlsirdīgo māsu biedrība Latvijā” likvidāciju [68; 2,9,54,68,72].

2.3. Diakonusu māsu sociālais statuss

Pēc Pirmā pasaules kara (1914–1918) Marijas vācu Diakonusu evaņģēlistu biedrībā tika nodibināta pārvalde, kura risināja dažādus iestādes organizācijas jautājumus [20; 2,113–119]. Diakonusu biedrības valdes sastāvā bija Dr. R. fon Zengbušs (*von Sengbusch*), Dr. Kristofs Štams (*Christoph Stamm*), Dr. O. Stenders un B. Nolteins. Biedrība uzturēja arī patversmi, kur dzīvoja desmit darba nespējīgas diakonises. Viņas saņēma uzturu, apģērbu,

kabatas naudu, dzīvokli ar apkuri un apgaismojumu [21; 1–2,87,104–105]. Marijas vācu diakonisu biedrības darbību atbalstīja vācu ārstu slimnīcas biedrība [20; 2,113–119]. Diakonisu māsas, kuras nokārtoja māsu reģistrāciju, strādāja par žēlsirdīgām māsām dažādos ārstu kabinetos privātp praksē, Latvijas Sarkanā Krusta medicīnas iestādēs un vācu slimnīcās [21; 1–2,87,104–105].

1939. gada otrajā pusē, saasinoties iekšpolitiskajām norisēm, sākās vācu izceļošana, kas dzīvoja ārpus Vācijas [69; 382].

Saskaņā ar likumu „Par bezpeļņas biedrībām un to savienībām” un līguma „Par vācu tautības Latvijas pilsoņu pārvietošanu uz Vāciju” 13. pantu, sabiedrisko lietu ministrs 1939. gada 4. novembrī pieņēma lēmumu slēgt Marijas vācu diakonisu biedrību (biedrības priekšsēdētājs 1937. gadā bija B. Nolteins), ieceļot likvidācijas komisiju.

Marijas vācu diakonisu biedrībai piederēja īpašums Rīgā, Miera ielā 45, Miera ielā 47, Šarlotes ielā 24/26, kā arī dzīvojamā ēka Rīgas Jūrmalā, Mellužos, Kāpu ielā 65. Rīgā, Miera ielā 45, biedrībai piederēja slimnīcas un aptiekas ēkas, dzīvojamā un saimniecības mūra ēkas, mazgātavas un dzīvojamās ēkas, kā arī kapliča.

Ņemot vērā esošo situāciju, 1939. gada 13. oktobrī diakonisu māsas griezās ar lūgumu pie Latvijas Sarkanā Krusta žēlsirdīgo māsu Savienības, lai „visas Rīgas diakonisu nama māsas paturētu visas viņām pienākošās apgādības tiesības un biedrības īpašums nonāktu atkal māsu rokās, jo mēs, māsas, esam to nopelnījušas”. Māsas akcentēja, ka diakonisu nama noteikumi vienmēr bijuši tādi, ka viss māsu un viņu slimnīcas pelnītais un ieņemtais paliek nama rīcībā, bet māsas par to saņem līdz mūža beigām pilnīgu apgādību. Vēlāk, nesāņemot pozitīvu atbildi, ar to pašu lūgumu diakonisu māsas griezās pie likvidācijas komisijas. Rezultātā šo lūgumu kā nepamatotu komisija atstāja bez ievērības. No Marijas vācu diakonisu biedrības piecas vācu tautības diakonises izceļoja uz Vāciju, bet patversmē palika piecas diakonises latvietes. Likvidācijas komisija turpināja apgādāt minētās diakonises, uzliekot par pienākumu likvidējamās

biedrības īpašuma lietotājiem nodrošināt viņas ar iekārtotu dzīvokli. Vēlāk likvidācijas komisijai pietrūka naudas, lai uzturētu diakonisu māsas un šīs māsas pārvietoja uz Rīgas aizgādības pārvaldes nespējīgo patversmi, atstājot maksas kārtošanu par viņu uzturēšanu vēlākam laikam. 1940. gadā valstī likvidēja visas vācu slimnīcas un līdz ar to tika pārtraukta diakonisu māsu kustība Latvijā [21; 1–2,87,104–105].

3. NODAĻA

MĀSU PROFESIJAS REORGANIZĀCIJA UN ATTĪSTĪBA LATVIJĀ (1945–1991)

3.1. Māsu profesijas raksturojums padomju laikā

Tautas veselības aizsardzības sistēmas izveidošana Padomju Savienībā tika uzskatīta par vienu no sociālisma nozīmīgākajiem sasniegumiem [70; 41–42]. Iedzīvotāju medicīniskās apkalpošanas kvalitāte un kultūras līmenis bija atkarīgs no tā, cik prasmīgi sagatavots pats plašākais veselības aizsardzības darbinieku pulks – vidējais medicīniskais personāls, tajā skaitā arī māsas [71; 12–13,46].

Pēc Otrā pasaules kara žēlsirdīgās māsas ieguva medicīnas māsas nosaukumu [72; 161]. Medicīnas māsas gatavoja darbam ārstnieciski profilaktiskajās iestādēs slimnieku kopšanai un ārstu rīkojumu izpildīšanai, slimību novēršanai, profilaktisko pasākumu veikšanai [73; 338].

Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā medicīnas māsas netika dalītas: sabiedrības veselības aizsardzībā strādājošās medicīnas māsas un sociālā aizsardzībā strādājošās medicīnas māsas. Tas bija saistīts ar vienoto ārstniecības un profilaktisko iestāžu darbības sistēmu. Medicīnas māsu darba loks bija ļoti plašs: darbs bērnu un sieviešu konsultācijās, ambulancēs, tuberkulozes un citos dispenseros, veselības punktos, poliklīnikās, skolās un

citās iestādēs. Medicīnas māsas nedz atsevišķas slimnīcas robežās, nedz visas veselības aizsardzības sistēmas līmenī neveidoja patstāvīgo un autonomo korporāciju. Padomju slimnīcās neizveidojās arī māsu hierarhija. Visi veselības aizsardzības jomā strādājošie darbinieki bija apvienoti vienotā medicīnas darbinieku arodbiedrībā un nebija nepieciešamības atsevišķu korporāciju izveidošanai feldšieriem, medicīnas māsām un citām medicīnas personāla grupām.

Līdz 1959. gadam stacionāros medicīnas darbinieki strādāja pēc trīspakāpju sistēmas, kad slimnieku ārstēja ārsts, apkalpoja medicīnas māsa un sanitāre. Pēc 1959. gada pakāpeniski ieviesa divpakāpju sistēmu – ārsts, medicīnas māsa. Tas medicīnas māsām uzlika jaunus, plašākus pienākumus atkarīgi no darba vietas un specializācijas [74; 196–197].

Medicīnas māsas aktīvi piedalījās sociālistiskā sacensībā un kustībā [70; 7,8,41,66]. Par ilggadēju, godprātīgu, humānu darbu dažas māsas tika apbalvotas ar Sarkanā Krusta Goda rakstiem, vairākām piešķirts Veselības aizsardzības teicamnieka nosaukums un N. Pirogova medaļa [75; 48].

3.2. Medicīnas māsu izglītības sistēma

Republikas nodrošināšana ar vidējiem medicīnas kadriem lielākā mērā bija atkarīga no medicīnas skolas darba organizācijas. Pēc Otrā pasaules kara medicīnas māsu skolas nebija pilnā apjomā nokomplektētas ar mācībaspēkiem, neapmierinošs bija arī skolas materiālais un tehniskais stāvoklis [76; 3,5, 8–10,167,169–170]. Pēc Latvijas teritorijas atbrīvošanas no fašistiskajiem iebrucējiem medicīnas skolas vēl nedarbojās [77; 1–2]. Savukārt 1945. gada 4. jūnijā Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Veselības aizsardzības Tautas komisariāts izdeva rīkojumu, ar kuru bija apstiprināta medicīnas māsu skolas darbība Latvijas Padomju Sociālistiskā Republikā. Mācības šīs skolās bija bezmaksas [78; 1–4,7,9].

Savu darbību pēc kara turpināja „Galvaspilsētas Rīgas 2. slimnīcas žēlsirdīgo māsu un pirmās šķiras mācītu sanitāru skola” (skolas nosaukums 1939. gadā). Viens no skolas dibinātājiem bija profesors P. Stradiņš, kurš vadīja skolu pirmajos tās pastāvēšanas gados [79; 33, 42,48,88,103,111,141,143, 170–171]. Tāpat turpināja darbību medicīnas māsu skola pie Rīgas pilsētas 4. slimnīcas Rīgā, Jāņa Asara ielā 5. Šīs skolas pirmais direktors bija ārsts A. Neibergs [80; 49]. 1945. gadā Rīgā, Vienības gatvē 45, savu darbību uzsāka Bērnu iestādes māsu skola. Skolas pirmais direktors bija ārsts Otto Frišs [79; 33,42,48,88,103,111,141,143,170–171]. 1945. gadā medicīnas māsu skolas organizēja arī citās pilsētās: Daugavpilī, Liepājā, Ventspilī un Cēsīs [78; 1–4,7,9]. Liepājā māsu skola darbojās Jūrmalas ielā 37. Skolas pirmais direktors bija Pēteris Sprincis [81; 1–3,74,152,166]. Daugavpils medicīnas māsu skola sāka darboties Varšavas ielā 26 (bijusī Tereškovas iela). Pirmā skolas direktore bija Tatjana Vsesvjatska (*Татьяна Всесвятская*) [82; 2]. Medicīnas māsu skola Cēsīs atradās Dārza ielā 7 [81; 1–3,74,152,166]. Par skolas pirmo direktoru tika nozīmēts medicīnas Dr. Eizens Siļķe [83; 1]. Medicīnas māsu skola Ventspilī bija organizēta tuvu Ventspils pilsētas slimnīcai, Vasarnīcu ielā 33. Par pirmo skolas direktoru bija nozīmēts medicīnas Dr. Ernests Brencis [81; 1–3,74,152,166].

Vidējā medicīnas personāla trūkuma novēršanai Latvijā māsu profesijas iegūšanai mācīja arī iebraukušos audzēkņus no citām republikām, kuriem mācības organizēja krievu valodā [76; 3,5,8–10,167,169–170].

Pēc kara iestāties medicīnas skolās bija tiesības visiem PSRS pilsoņiem vecumā no 15 līdz 35 gadiem ar 7-klašu izglītību, neatkarīgi no sociālā statusa, dzimuma un tautības [79; 33,42,48,88,103,111,141,143,170–171].

Piecdesmitajos gados kļuva intensīvāka medicīnisko kadru sagatavošana, tomēr sakarā ar industrializāciju republikā medicīnas māsu joprojām nepietika. Līdz ar to māsas gatavoja ne tikai medicīnas māsu skolās, bet dažas slimnīcas māsas apmācīja uz vietas [84;117]. Audzēkņu mācību laiks

medicīnas skolās māsu profesijas apgūšanai bija atšķirīgs: 3 gadi ar nepilnu vidusskolas izglītību un divi gadi ar pilnu vidusskolas izglītību [85; 4]. Mācības notika latviešu un krievu valodā [62; 13,18,35]. Mācību procesa darba uzlabošanai medicīnas māsu skolās Veselības ministrijā organizēja vidējo medicīnas skolu metodisko padomi, kura darbojās pēc ministrijas apstiprinātiem darbības plāniem.

Ar laiku mācību plāni papildinājās ar jauniem priekšmetiem un bija sadalīti pa cikliem. Mainīt mācību plānus medicīnas skolās bija aizliegts. Lekcijas medicīnas skolās lasīja ārsti, bet praktiskās nodarbības slimnīcās vadīja māsas. [86; 10, 13–14,16–17,19–21,24,26]. Piecdesmitajos gados saasinoties politiskajai situācijai, tika uzsākta rezervju māsu sagatavošana astoņu mēnešu īstermiņa un divgadīgajosursos. Kursu uzdevums bija sagatavot rezerves medicīnas māsas Padomju Armijai un pretgaisa aizsardzības iestādēm. Pēc divgadīga kursa apguves māsas bija tiesīgas strādāt medicīnas iestādēs. Nostrādājot medicīnā ne mazāk par diviem gadiem, šīs māsas pielīdzināja māsām ar pabeigtu vidējo medicīnas izglītību. [87; 28,45,62].

Sešdesmitajos gados, balstoties uz rīkojumu par skolu sakaru nostiprināšanu ar praksi, mācību procesu medicīnas māsu skolās organizēja pēc jauniem mācību plāniem. Topošo māsu apmācībā lielu uzmanību pievērsa PSKP vēstures un PSKP kongresu materiālu apguvei. [88; 18]. 1961./1962. mācību gadā republikā notika pāreja no obligātās 7-klašu pamatskolas izglītības uz obligāto 8-klašu izglītību. Līdz ar to medicīnas māsu skolās audzēkņus uzņēma ar 8-klašu izglītību līdz 30 gadu vecumam [89; 33].

Topošo medicīnas darbinieku sagatavošanā liela uzmanība tika pievērsta komunisma popularizēšanai un sociālisma ideju ieaudzināšanai. Idejiskās audzināšanas darba uzlabošanai vērā tika ņemti komunistiskās partijas itin visu kongresu lēmumi [86; 10, 13–14,16–17,19–21,24,26].

Līdz 1980. gadam republikā māsas gatavoja septiņas medicīnas skolas. Savukārt māsu sagatavošanai 1980. gada jūnijā tika nodibināta vēl viena māsu skola – Rīgas 5. medicīnas skola uz Gaiļezera slimnīcas bāzes [90; 178].

3.3. Medicīnas māsu profesionālā specializācija un darba pienākumi

Pabeidzot māsu skolu, absolventes ieguva iemaņas un tiesības strādāt kādā no plašā medicīniskās palīdzības tīkla pamatnozārēm: vispārējās terapijas un vispārējās ķirurģijas nodaļās, bērnu terapijas un ķirurģijas nodaļās un citur. Lai strādātu specializētā nodaļā (piem., ķirurģijas, terapijas) bija nepieciešama primārā specializācija [62; 13,18,35]. 1946. gadā izveidoja Latvijas Republikas Veselības aizsardzības ministrijas kursu bāzi, kura pildīja vairākas funkcijas: vidējo medicīnas kadru kvalifikācijas celšanu, darba pilnveidošanu un kvalificētu kadru masveida sagatavošanu [91; 39–40,47,69,123–124].

Ņemot vērā plašo māsu darbības loku medicīnas nozarēs, medicīnas māsu darba pienākumi bija ļoti dažādi un atkarīgi no darba vietas un specializācijas. Tomēr neatkarīgi no specializācijas un ieņemamā amata, māsām obligāti bija jāpaaugstina politisko zināšanu līmenis un kvalifikācija: jāpiedalās medicīnas māsu padomes darbā, māsu konferencēs jāuzstājas ar referātiem, jāapgūst radniecīgās profesijas [70; 7,8,41,66]. Visām māsām savā darba vietā bija jā rūpējas par darba aprīkojuma lietderīgu izmantošanu, jākārtro dokumentācija, jāizpilda ārstu norīkojumi, jāseko sanitāru darbam.

Darba laikā medicīnas māsām jāpakļaujas ārstiem. Katrā darba vietā administrācijai bija tiesības papildināt māsu darba pienākumus. Pildot savus pienākumus, māsai pastāvīgi jā rūpējas arī par personīgo higiēnu. Māsu funkcionālās darbības atšķirīgumu noteica ārstnieciski profilaktisko iestāžu profils vai ieņemamais amats [92; 7–8,13,82]. Atkarībā no savas specializācijas un ieņemamā amata māsām bija jāpilda noteikti pienākumi savā praksē.

[70; 7,8,41,66]. Jebkura specialitāte raksturojas ar noteiktu ētisko normu un uzvedības noteikumu ievērošanas kārtību. Šajā aspektā medicīnas darbinieku attiecības, attiecības ar slimniekiem un slimnieku radiem regulēja medicīnas deontoloģija – zinātne par medicīnu profesionālo pienākumu ievērošanu. Savukārt morālos un tikumiskos aspektus medicīnā regulēja medicīnas ētika [93; 7–8].

3.4. Māsu sabiedriskā aktivitāte Atmodas laikā (1989–1991)

Ar Atmodas laiku 1989. gadā Latvijas Republikā sākās arī reorganizācija māsu profesijā [94; 20]. 1989. gadā no 18. līdz 27. jūnijam Rīgā notika Pirmais Vispasaules latviešu ārstu kongress. Šis kongress vērienīguma un profesionālās problemātikas apjoma dēļ Latvijā jāuzskata par bezprecedenta notikumu: no 6000 delegātiem vairāk nekā 1000 bija Latvijas un ārvalstu medicīnas māsas.

Kongresa norises laikā māsas izvirzīja priekšlikumus par nepārtrauktu māsu profesionālās pilnveidošanās sistēmas izveidošanu; par māsu darba apstākļu uzlabošanu, kā arī par māsu starptautisko sakaru attīstību [95; 30]. Pēc kongresa sākās krass pagrieziens māsu profesijā: izveidojās sakari ar Amerikas Savienoto Valstu trimdas latviešu māsām, filozofijas un pedagogijas doktorēm, profesori Z. Priedi-Kalniņu, kā arī ar citām ārzemju kolēģēm. Notika arī darba pieredzes apmaiņa ar kolēģiem Lietuvā un Igaunijā [96; 10].

1989. gada 3. februārī notika māsu konference, kurā pulcējās 324 māsas no 103 Latvijas medicīnas iestādēm. Šajā konferencē māsas pieņēma lēmumu par Sarkanā Krusta žēlsirdīgo māsu Savienības darbības atjaunošanu Latvijā. Māsu Savienības mērķis bija veicināt tautas veselības un medicīniskās palīdzības kvalitātes uzlabošanu atbilstoši mūsdienīgām iespējām un prasībām. Par

māsu Savienības prezidenti 1989. gadā ievēlēja Lūciju Lapiņu, Rīgas pilsētas 4. klīniskās Sarkanā Krusta slimnīcas galveno medicīnas māsu [97; 1–11].

Medicīnas māsu vēlēšanās papildināt zināšanas savā profesijā, nostāties blakus ārstam kā kolēģei, nevis tikai ordināciju bezierunu izpildītājai, radīja domu par akadēmisko Medicīnas māsu nodaļas izveidošanu Latvijas Medicīnas akadēmijā. Lai īstenotu šo ieceri, tika rūpīgi analizētas Austrumeiropas valstu, bet it īpaši Amerikas Savienoto Valsts universitāšu māsu mācību programmas. Šī ideja realizējās 1990. gadā, kad medicīnas māsām īstenojās iespēja iegūt augstāko izglītību Medicīnas māsu nodaļā Latvijas Medicīnas akadēmijā (no 1998. gadā – Rīgas Stradiņa universitāte). Izveidotā kursa programmas mērķis bija attīstīt studentiem kreatīvo un klīnisko domāšanu un zinātnisko bāzi medicīnas māsu praksē [98; 17–18]. Šajā laikā studējošiem bija jāapgūst māsas darbs augstākā kvalitātē – darbs, kuru sauc par māsu aprūpes procesu [99].

4. NODAĻA

MĀSU PROFESIONĀLĀ DARBĪBA NEATKARĪGAJĀ LATVIJĀ (1991–1999)

4.1. Māsu aktivitāte profesijas attīstībā

Kopš Latvijas valsts neatkarības atjaunošanu 1991. gadā ievērojamas pārmaiņas notika arī veselības aprūpes sistēmā. Padomju Savienības veselības aprūpes sistēmas vājums, ieskaitot milzīgu neefektivitāti un centralizēto sistēmu, kā arī iniciatīvas trūkumu rentabilitātes un kvalitātes uzlabošanā, apvienoja visas ieinteresētās puses kopējai rīcībai izvērst pārmaiņas, kuras uzsāktu esošo nepilnību novēršanu un veselības aprūpes sistēmas modernizāciju [100; 2–3]. Pasaules Veselības organizācijas Eiropas reģionālais

birojs palīdzēja dalībvalstīm, tajā skaitā arī Latvijai, pārejas periodā iedzīvotāju veselības jautājumos, lai mazinātu atšķirības šajā jomā starp Rietumeiropas un Austrumeiropas iedzīvotājiem. 1991. gadā Latvija kā patstāvīga dalībvalsts iekļauta Pasaules Veselības organizācijas sastāvā. Pasaules Veselības organizācijas darbības mērķis – sniegt Latvijai palīdzību pārejas periodā, veicinot tādas sabiedrības veselības politikas izstrādāšanu un īstenošanu, kas vērsta uz iedzīvotāju veselības uzlabošanu [101; 134–136].

Pateicoties jau izveidotiem starptautiskiem sakariem, 1991. gadā nodibināta Baltijas valstu Māsu asociācija ar mērķi apvienot valstu darbību un pieredzi medicīnas māsu morālo un materiālo tiesību aizstāvēšanā, iedzīvotāju veselības uzlabošanā, medicīniskās palīdzības atbilstoša līmeņa sasniegšanā un tā ieviešanā medicīnas māsu praktiskajā darbā [102; 22]. Līdz ar Baltijas valstu māsu asociācijas izveidošanu Latvijas māsām radās iespēja tikties ar kolēģēm Eiropā un citur pasaulē pieredzes apmaiņai profesionālos jautājumos. Ārzemju kolēģes mudināja arī Latvijas māsas ieviest jauninājumus māsu profesionālajā attīstībā un praksē [103; 1].

Pateicoties starptautisko sakaru attīstībai, jau 1992. gadā Latvijas māsām veidojās sadarbība ar Norvēģijas un Zviedrijas medicīnas māsu organizācijām un skolām [104; 1]. Zviedrijas Sarkanais Krusts sadarbībā ar Latvijas Sarkanā Krusta medicīnas māsu skolu un Veselības departamentu organizēja kvalifikācijas celšanas kursus. Šo kursu galvenais mērķis bija sagatavot māsas, kuras pēc tam spētu veikt izglītošanas darbu Latvijā, vadīt kursus savās slimnīcās, strādāt medicīnas skolās un kvalifikācijas celšanas kursos. Māsas mācījās sastādīt pacientu aprūpes plānu, izvirzīt galvenos mērķus pacientu aprūpē un atainot metodes aprūpes plāna realizācijai [105; 10].

Ar mērķi veicināt gādību par tautas veselību un māsu aprūpes uzlabošanu atbilstoši mūsdienīgām iespējām un prasībām 1993. gada 8. jūlijā Latvijā tika reģistrēta Latvijas Māsu asociācija. Tā ir brīvprātīga, sabiedriska, profesionāla organizācija, kas aktīvi iestājas par tautas veselības aprūpes

radikālu pārveidošanu. Pirmā prezidente bija L. Lapiņa, Rīgas pilsētas 4. klīniskās Sarkanā Krusta slimnīcas galvenā medicīnas māsa. Organizācijai ir juridiskas personas tiesības, tai ir zīmogs ar savu nosaukumu. Asociācija darbojas Latvijas Republikas likumu ietvaros un saskaņā ar saviem statūtiem un programmu. Par biedri var kļūt katra medicīnas māsa, neatkarīgi no tautības, reliģiskās pārliecības, partijas piederības, ja viņa atzīst asociācijas statūtus un programmu, maksā biedra naudu un ar savu darbību veicina asociācijas mērķu un uzdevumu īstenošanu. Asociācijas galvenie uzdevumi – veicināt māsu izglītības attīstību, medicīnas māsu prestiža atjaunošanu un nostiprināšanu sabiedrībā; māsu darba samaksas, darba apstākļu un tehniskā nodrošinājuma uzlabošana; māsu profesijas juridiskā statusa reglamentēšana; starptautisko sakaru attīstība; māsu asociācijas žurnāla „Žēlsirdīgā Māsa” un cita informatīvā materiāla izdošana, kā arī organizācijas pastāvīgas mītnes atjaunošana [106; 31].

1993. gadā māsu asociācijas biedri pieņēma galvenos organizācijas darbības virzienus: izstrādāt māsu medicīniskās dokumentācijas paraugus; medicīnas māsu prakses standartu projektu; māsu sertifikācijas nolikumu [107; 5]. Tāpat 1993. gada 20. oktobra sēdē Māsu asociācijas valdes sēdē tika apspriesta ārstniecības likuma projekta sadaļa „Medicīnas māsas, vecmātes, medicīnas māsu palīgi” [108; 3].

No 1994. gada 1. jūlija Latvijas Māsu asociācijas kantoris atradās Rīgas Sarkanā Krusta slimnīcas telpās Jāņa Asara ielā 3. Tajā gadā par Māsu asociācijas prezidenti ievēlēja Jolantu Zālīti [109; 39]. Latvijas Māsu asociācija izstrādāja savas darbības programmu, kurā pievērsta uzmanība māsu izglītības attīstībai, māsu darba standartu un profesionālās ētikas kodeksa izstrādei; Māsu reģistra izveidošanai [110; 29].

Latvijas Māsu asociācijas izveidošana sekmēja arī māsu specialitāšu asociācijas nodibināšanu (piem., ķirurģijas, bērnu un citas). Tādas asociācijas nepieciešamas, lai uzlabotu māsu apmācību un praksi konkrētā specialitātē,

celtu māsu kvalifikāciju; piedalītos sertifikācijas programmas sastādīšanā un realizācijā; regulāri organizētu izbraukuma konferences Latvijas rajonos un pilsētās [111; 23].

Pateicoties Latvijas Māsu asociācijas aktivitātei izdevās panākt, ka 1997. gada 1. oktobra Ārstniecības likumā, tika ieslēgta nodaļa (septītā) par māsu profesiju. Likumā 44. un 45. pantā minēts, ka māsa ir ārstniecības persona, kura ieguvusi medicīnisko izglītību un ir reģistrēta ārstniecības personu māsu reģistrā. Savā profesijā atbilstoši kvalifikācijai māsa veic pacientu aprūpi; piedalās ārstniecībā; vada pacientu aprūpes darbu; nodarbojas ar pacientu izglītošanu veselības jautājumos; veic profesionālās izglītības darbu [2]. Šis likums aizstāja „Ministru kabineta noteikumus par medicīnisko aprūpi”, kas pieņemts 1994. gadā [112; 40].

4. 2. Māsu profesionālo darbību reglamentējošās institūcijas

Pēc māsu Savienības un Māsu asociācijas biedru ierosinājumiem, 1995. gadā Latvijā pieņemti Ministru kabineta noteikumi Nr. 190 par praktizētienesīgu māsu sertifikāciju un apstiprināta māsu reģistrācija.

Māsu reģistrācija

Latvijas Valsts māsu reģistrs ir to māsu saraksts, kuras Latvijā ir tiesīgas praktizēt šajā profesijā. Reģistrs ir Latvijas Labklājības ministrijas Veselības departamenta medicīnas statistikas biroja un Medicīnas profesionālās izglītības centra struktūru nodaļa. Māsu reģistra izveidošana valstī deva tiesības reģistrētai mātai veikt pacientu aprūpi un piedalīties ārstniecībā saskaņā ar spēkā esošajiem likumiem. Galvenie reģistra uzdevumi – aizsargāt pacientu (klientu) no nekvalitatīvas aprūpes un ārstēšanas, sniegt informāciju valsts, pašvaldību institūcijām, ārstniecības iestādēm, uzņēmumiem, lai nodrošinātu

efektīvu māsu sadali, kā arī nodrošināt iespēju izmantot darba organizācijā savāktus datus par reģistrētām māsām Latvijā.

Reģistrēta māsa atjaunoja savas prakses tiesības, uzrādot 150 izglītības kredītstundas*, vēlākais – vienu mēnesi pirms reģistrācijas termiņa beigām [113; 5–9]. Reģistrāciju veic ar Latvijas Labklājības ministrijas Veselības departamenta rīkojumu noteiktā kārtībā. Māsu iekļaušana reģistrā notika pakāpeniski, aptverot visas Latvijas ārstniecības iestādes. Ar māsu reģistrācijas kārtības ieviešanu Latvijā tika prognozēts paaugstināt māsu profesijas prestižu valstī. Reģistrētās personas ieguva prakses tiesības uz pieciem gadiem. Pēc šī laika prakses tiesību atjaunošanai nepieciešama māsu pārreģistrācija.

Māsu sertifikācija

Māsu sertifikāts ir kvalifikācijas dokuments, kas apliecina profesionālo sagatavotību noteiktā specialitātē un dod tiesības attiecīgajai personai kā speciālistam patstāvīgi praktizēt visās ārstniecības iestādēs neatkarīgi no to īpašuma veida. Sertifikācija ir māsu teorētiskās un praktiskās sagatavotības un profesionālo iemaņu novērtēšana un atzīšana. Sertifikāciju veic sertifikācijas komisija. Sertifikācijas uzdevums ir izvērtēt un apstiprināt māsu zināšanas noteiktā specialitātē, lai nodrošinātu kvalitatīvu pacienta aprūpi. Sertifikātu var iegūt visas māsas, kuras ir reģistrējušās Labklājības ministrijas Veselības departamenta Ārstniecības personu reģistrā un pēc medicīniskās izglītības diploma iegūšanas trīs gadus ir nostrādājušas medicīnas jomā, no tiem divus gadus – specialitātē, kurā vēlas iegūt sertifikātu. Sertifikāts dod tiesības māsām kā speciālistēm nodarboties ar pacientu veselības aprūpi, piedalīties ārstniecībā,

* vienas izglītības kredītstundai atbilst viena mācību stunda akreditētu kursu programmā; divu stundu piedalīšanās semināra nodarbībā ar izvērstu un iesniegtu programmu Medicīnas profesionālās izglītības centrā; pusstundas semināra nodarbības vadīšana (ar Medicīnas profesionālās izglītības centra iesniegtu programmu); divu stundu prakse vai izglītošanās māsu profesijā ārpus Latvijas; trīs stundu piedalīšanās profesionālā konferencē. Savukārt trim izglītības kredītstundām atbilst profesionāla publikācija žurnālā vai laikrakstā.

uzraudzīt vai vadīt ārstniecības iestādi vai tās struktūrvienību, nodarboties ar veselības aprūpes izglītības darbu, kā arī pēc valsts nodevas samaksāšanas noteiktā kārtībā saņemt licenci uzņēmējdarbībai attiecīgajā specialitātē. Sertifikācijas padomi izveido un apstiprina uz trim gadiem Labklājības ministrijas Veselības departaments. Sertifikācijas padome apstiprina sertifikācijas komisiju nolikumus; izstrādā sertifikācijas eksāmenu programmas; organizē sertifikātu izgatavošanu un uzskaiti, kā arī apstiprina un izsniedz sertifikātus un to dublikātus [114].

4.3. Māsu izglītības pilnveidošana

Neatkarīgajā Latvijā medicīnas māsu specialitāti var apgūt medicīnas skolās, bet akadēmisko izglītību (bakalaura un maģistra programmu) – Latvijas Stradiņa universitātē Māzinību fakultātē un Latvijas Universitātes Medicīnas fakultātē [115; 3]. Kopš 1991. gada medicīnas māsu skolas pakļaujas Latvijas Republikas Labklājības ministrijas Veselības departamentam [116; 54].

Māsu apmācības norise medicīnas māsu skolās

Latvijā 90. gadu sākumā māsu izglītības mērķis bija izstrādāt tādu izglītības programmu māsām, kura būtu salīdzināma (gan apjoma, gan izvirzīto mērķu un satura ziņā) ar māsu izglītības programmām Rietumeiropā (sākotnēji – Ziemeļvalstīs) un atbilstu Eiropas Savienības direktīvu prasībām [117]. Māsu izglītības attīstībai ņemta vērā Eiropas Padomes 1977. gada 27. jūnijā pieņemta direktīva 77/453/EEK, kuras koordinēšana attiecas uz vispārējās aprūpes māsu profesionālo sagatavošanu. Pēc šīs direktīvas, lai iestātos māsu skolā Latvijā, bija nepieciešama vispārējā vidējā izglītība. Arī mācību laiks māsu specialitātes apgūšanai tika pagarināts līdz trim gadiem. Medicīnas māsu skolas pakāpeniski sāka strādāt pēc pašu izveidotiem plāniem, ieslēdzot apmācības programmā direktīvā minētos priekšmetus, katrā māsu skolā bija

izstrādāti skolas nolikumi. Māsu skolas programmas apstiprināja Labklājības ministrijas Ārstniecības departaments saskaņā ar Medicīnas profesionālo izglītības centru. Ar 1993./1994. mācību gadu par medicīnas māsu varēja mācīties tikai ar vidējo izglītību [116; 54].

1996. gada 16. oktobrī Ministru kabinets izdeva rīkojumu Nr. 412 „Par atsevišķu medicīnas skolu likvidāciju”. Saskaņā ar Latvijas Republikas Izglītības likuma 7. panta 3. punktu tika likvidētas šādas Labklājības ministrijas pārziņā esošās medicīnas skolas: Cēsu medicīnas skola – ar 1997. gada 1. jūliju; Rīgas 3. medicīnas skola – ar 1997. gada 1. janvāri; Ventspils medicīnas skola – ar 1997. gada 1. janvāri [118]. Līdz ar to 1999. gadā Latvijā darbojās sešas medicīnas skolas, kas gatavoja medicīnas māsas: Sarkanā Krusta Rīgas medicīnas skola; Liepājas medicīnas skola; Rīgas 1. medicīnas skola; Daugavpils medicīnas skola; P. Stradiņa Rīgas 2. medicīnas skola; Rīgas 5. medicīnas skola. Vidēji katru gadu šais skolās mācības sāka 350–400 topošo māsu. Mācību ilgums bija 2 gadi 10 mēneši. Tomēr absolventu skaits bija uz pusi mazāks. Lielā mērā tas saistīts ar zemo atalgojumu, neapmierinošām darba iespējām un apstākļiem. Kaut arī šajā jomā neradās bezdarbs, tomēr darba apstākļi lika mainīt topošo māsu aroda izvēli [115, 3].

Māsu sagatavošana augstskolās

1993./1994. mācību gadā Medmāsu nodaļa Latvijas Medicīnas akadēmijā (tagad Rīgas Stradiņa universitāte) pārveidota par Māszinību fakultāti [99]. 1994. gadā pirmo reizi Latvijas vēsturē tika reģistrētas pirmās 20 medicīnas māsas, kuras beigušas Māszinību fakultāti. Viņas pirmās saņēma diplomus par bakalaura grāda iegūšanu Māszinībās [119; 1].

Katru gadu Rīgas Stradiņa universitātē attīstījās un pilnveidojās Māszinību programmas, savienojot klīniskos priekšmetus ar pacienta aprūpi, iesaistot medmāsas ar bakalaura grādu Māszinībās. 1998. gadā ar mērķi sagatavot māsas maģistra grāda līmenī Rīgas Stradiņa universitātē bija

izveidota Māszinību neklātienas maģistrantūras studiju programma. Šī programma nodrošināja iespēju sagatavot māsas ar augstākām zināšanām un prasmēm, kas būtu spējīgas apmācīt nākotnes māsas, attīstīt augstāku prakses līmeni māsām veselības aprūpes iestādēs un apmācīt sabiedrību veselības veicināšanas jomā. Mācību ilgums šajā studiju programmā ir divgadīgs. Pēc maģistrantūras māsām ir tiesības turpināt studijas doktorantūrā [120].

1999. gadā arī Latvijas Universitātē Medicīnas fakultātē atvērās veselības zinātņu bakalaura un maģistra Māszinību studiju programmas. Studiju programmas veidotas, ņemot vērā Eiropas Savienības direktīvas par reglamentētām profesijām [121; 66–68].

4.4. Māsu specialitāšu profesionālās darbības apraksts

1998. gada 2. novembrī ar Labklājības ministrijas rīkojumu Nr. 269 un ar 1999. gada 7. janvāra rīkojumu Nr. 3 apstiprināts māsu specialitātes nolikums. Pēc nolikuma māsa ir persona, kas ieguvusi profesionālo pamatzglītību. Māsa veic veselības aprūpi un piedalās ārstniecībā, palīdzot sabiedrībai, ģimenei un indivīdam novērst slimību cēloņus, uzturēt un atgūt veselību, cienot viņa savdabības, atvieglot ciešanas, veic darbus ekstremālās situācijās.

Latvijā strādā dažādas specializācijas, piemēram, endokrinoloģijas un diabetoloģijas, neonatoloģijas un pediatrijas un citas māsas [114].

Māsa ar noteiktu specialitāti ir ārstniecības persona, kura veic pacientu aprūpi saslimšanas gadījumā. Konkrētas specialitātes māsa tiesīga praktizēt, ja māsu reģistrā ir reģistrēta un atbilstoši nolikumam ieguvusi pēcdiploma izglītību savā specialitātē. Nolikumā paredzēta sertificētu un nesertificētu māsu darbība, atbildība un pēcdiploma izglītība.

Par sertificētu dēvē māsu, kas nokārtojusi sertifikācijas eksāmenu savā specialitātē un ieguvusi par to sertifikātu. Sertificētai māasai neatkarīgi no specialitātes savas profesionālās darbības ietvaros Ārstniecības likumā

noteiktajā kārtībā patstāvīgi jāvada un jādokumentē aprūpes process, jāīsteno pacientu ārstēšana un rehabilitācija, jāveic ārstnieciskās manipulācijas, izglītojošais un profilaktiskais darbs sabiedrībā, kā arī profesionālās izglītības darbs savā specialitātē. Sertificēta māsa ir atbildīga par iespējamām savām tehniskajām kļūdām un pavisrību, kā arī par tās nesertificētās māsas darbību, kura strādā viņas vadībā vai uzraudzībā.

Nesertificēta māsa var strādāt tikai sertificētas ārstniecības personas vadībā vai uzraudzībā. Viņa ir atbildīga par sertificētas ārstniecības personas noteikto uzdevumu izpildi, patstāvīgi veiktajām manipulācijām, par iespējamām savām tehniskajām kļūdām un pavisrību, kā arī par sertificētas ārstniecības personas noteiktā darbības apjoma pārkāpšanu.

Ar mērķi pastāvīgi attīstīties un pilnveidot savas zināšanas, pēcdiploma izglītība māsu specialitātē ietvēra praktiskās pieredzes apgūšanu konkrētā specialitātē, sertificētas ārstniecības personas vadībā vai uzraudzībā un teorētisko zināšanu apguvi pēc nolikuma apstiprinātām tēmām. Kredītstundu apjomu nosaka māsu specialitātes nolikums [122].

Pēcdiploma izglītība tiek organizēta lekciju, kursu, semināru vai konferenču veidā pēc Medicīnas profesionālās izglītības centra apstiprinātām programmām [123].

Noslēgums

Analizējot māsu profesijas attīstības gaitu Latvijas teritorijā no 18. gs. līdz Pirmajam pasaules karam, šajā laika posmā Latgalē darbojās priestera Vincenta de Paula (*Vincent de Paul*; 1581–1660) apvienības žēlsirdīgās māsas, Vidzemes un Kurzemes daļā – diakonisu māsas un visā Latvijas teritorijā darbojās Krievijas Sarkanā Krusta žēlsirdīgās māsas.

Priestera Vincenta de Paula apvienības žēlsirdīgās māsas, būdamas polietes un piederot katoļu konfesijai, uzsāka savu darbību, pateicoties tālākai

„katoļizācijai” Latgalē. 18. gs. priestera Vincenta de Paula žēlsirdīgo māsu kārta bija uzaicināta 1789. gadā Latvijas teritorijā no Polijas, pateicoties katoļu misionāru priesteru kustībai, kura skāra šīs teritorijas katoļu atbalstītos novadus. To uzturēšanu un darbību materiāli nodrošināja novada ietekmīgākā personība grāfiene Augusta Plātere ((*Augusta z Ogińskis Broel Platerowa*; (?–1803), kā arī citi turīgi cilvēki, ziedojot naudu un nekustamo īpašumu. Māsu darbība un uzvedība bija stingri pakļauta izstrādātajiem noteikumiem (Regulai), kura noteica parasto un vecāko žēlsirdīgo māsu darbības galvenos virzienus: nabago un slimo kopšana slimnīcās un mājās, izglītošanas darbs. Šo darbību, strādājot slimnīcā Krāslavā un izglītojot bērnus skolā, veica arī žēlsirdīgās māsas Latgalē. Sniedzot palīdzību trūcīgiem cilvēkiem, māsu darbībā pamanāms arī sociālais darbs. Atbilstoši Regulai, māsu pienākums bija arī mirstošo slimnieku kopšana. Tāpat māsu pienākums bija arī slimo apraudzīšana mājās. Šī darbība nesakrita ar klostera dzīves principiem, līdz ar to tika uzskatīts, ka žēlsirdīgās māsas bija vairāk pakļautas grēka iespējai nekā mūķenes, kuras dzīvoja klosteros. Lai kļūstu par žēlsirdīgo māsu, tās deva kopīgu solījumu uz gadu. No 1801. gadā (pēc franču revolūcijas (1789–1799) māsu zvēresti kļuva par obligātiem un māsas to deva katru gadu, zvērot no jauna. Pētījuma laikā neizdevās precīzi noskaidrot, kādas lekcijas un kādā apjomā lasītas priestera Vincenta de Paula apvienības žēlsirdīgo māsu sagatavošanā. Savukārt Regula ne tikai atspoguļoja māsu darbības un uzvedības noteikumus, bet arī paredzēja māsu sagatavotību slimo kopšanai. Žēlsirdīgo māsu apvienības nodibināšana bija viens no pirmajiem soļiem, lai izietu no klosteru ēnas. Šīs žēlsirdīgās māsas, atbalstot pēdējā poļu sacelšanās laikā nemierniekus, pārtrauca savu darbību Latvijas teritorijā 1864. gadā.

Savukārt diakonisu (vai diakoniju) māsu misija sāka veidoties, pateicoties „iekšējās misijas darbībai (humānai un kristīgai labdarībai), kura izveidojās 19. gs. Vācijā” (Wittram H. Die Anfänge diakonischen Wirkens in Livland und Kurland im 19. Jahrhundert. Die Anfänge der Diakonie im

ostlichen Europa, Folge 5, Münster, 2002.). Latvijas teritorijā šo misiju atbalstīja evaņģēliski luteriskā baznīca, it īpaši Vidzemē un Kurzemē, kur bija lielākais šo konfesiju piederīgo skaits. Iekšējās misijas darbības galvenais organizators Latvijas teritorijā bija Rīgas pilsētas Ģertrūdes baznīcas mācītājs O. Šaberts (*O. Schabert*; 1866–1936), kam bija praktiskā pieredze iekšējās misijas darbībā ārzemēs. 1862. gadā Rīgā, ar Krievijas Ķeizarienes Marijas Aleksandrovnas atbalstu bija nodibināta diakonu biedrība un nosaukta viņai par godu –, „Žēlsirdīgo māsu biedrība Mari”. Vēlāk, 1866. gadā, Rīgā bija nodibināts arī pirmais diakonu nams Baltijā (Marijas Diakonu nams). Tā dibinātājs un pirmais rektors bija Georgs Loesevičs (*Georg Loesevitz*). Savukārt diakonu namu Jelgavā 1865. gadā nodibināja grāfiene Elizabete fon Mēdema (*Elisabeth von Medem*). Nozīmīgs ieguldījums Jelgavas diakonu nama attīstībā un organizācijā, kā arī diakonu māsu apmācībā bija mācītājam Ludvigam Katterfeldam (*Ludwig Katterfeld*; 1843–1910). Viņš nemēģināja atdarināt kādu no viņam pazīstamajiem Vācijas diakonu namu tipiem, bet pārņēma to, kas bija pieņemams Baltijas provincēm, „atmetot tradīcijas, kuri Baltijas apstākļiem neatbilda”. Diakonu māsu profesijas apguvei pieņēma tikai luteriskās ticības sievietes. Kristīgajā skatījumā diakonijas aprūpes darbam piemīt sevišķs raksturs. Diakonijas darba raksturu nosaka trīs aspekti: ar savu darbu Dieva un cilvēka Mīlestības derības apliecināšana, Dieva slavēšana un kļūšana par apsolītās Dieva valstības zīmi. Pretendēt uz diakonu māsu varēja ar tikumīgu dzīvesveidu sievietes, kuras atbilda gan fiziskām, gan garīgām prasībām, vecumā no 18 līdz 40 gadiem, ar vācu elementārās skolas izglītības līmeni (4 klases) un zināšanām mājturībā. Māsu izglītošana ietvēra teorētisko un praktisko daļu. Izglītības teorētiskajā daļā ietilpa dievkalpojumi namā, kristīgo dziedniecības vēsture, sieviešu diakonijas mācības, elementārās izglītības priekšmeti, kā arī nodarbības māsu profesijas apguvē. Praktiskās nodarbības notika ārsta uzraudzībā. Ja māsas savā mācību laikā ievēroja visus noteikumus un pierādīja derīgumu diakonu māsas amatam, pēc kuratoru

lēmuma viņas uzņēma diakonisu māsu kārtā. Uzņemšana notika ar iesvētīšanu – svētku dievkalpojuma rituālu. Diakonisu māsu darbs un uzvedība balstījās uz evaņģēliski luteriskās ticības postulātiem un atradās baznīcas aizsegā. Diakonisu māsas uzturēja no bagāto cilvēku brīvprātīgiem ziedojumiem un no maksājumiem par māsu darbu. Neskatoties uz konfesionālo atšķirību, māsu motivācijā un darbībā jūtamas atšķirības. Diakonisu māsām bija samērā plašs darba loks: aprūpējot slimos, vecus cilvēkus un bērnus, viņas strādāja gan slimnīcās, gan patversmēs, veica izglītojošo darbu (apmācot sanitāres, sievietes un bērnus). Māsas sniedza cilvēkiem arī morālo atbalstu ar lūgšanām un Dieva vārdu ne tikai slimībās, bet arī grūtību un krīžu gadījumos. Līdz ar to diakonisu māsu praksē galvenie darba virzieni bija slimnieku kopšana stacionāros un mājās apstākļos (mājas aprūpe), izglītojošais un kristīgi sociālā darba raksturs.

1867. gadā Ženēvas konvencijai „Par ievainoto un slimo karavīru stāvokļa uzlabošanu” pievienojās arī cariskā Krievija, kuras sastāvā tolaik atradās Latvija. Ar mērķi sniegt palīdzību ievainotajiem kara apstākļos un miera laikā pēc Krievijas Sarkanā Krusta ierosinājumiem, 1867. gadā Rīgā, vēlāk arī Jelgavā un Daugavpilī, bija nodibinātas Krievijas Sarkanā Krusta žēlsirdīgo māsu kopienas, kur apmācīja topošās žēlsirdīgās māsas. Krievijas Sarkanā Krusta žēlsirdīgo māsu kopienās uzņēma sievietes neatkarīgi no viņu konfesijas piederības, jo kristīgā skatījumā māsas darbs tika balstīts uz žēlsirdību. Sarkanā Krusta žēlsirdīgās māsas reprezentēja galvenokārt filantropisku motīvu mudinātas augstākās sabiedrības dāmas – krievu un vācbaltiešu muižnieku kundzes un meitas, pietiekami turīgu aprindu pārstāves. Vienkārša darba cilvēkiem – zemkopjiem, strādniekiem, arī Baltijas pamatiedzīvotājiem – šis cēlais un cildenais darbs bija liegts. Krievijas Sarkanā Krusta organizācija ieviesa arī jaunumus māsu profesionālajā organizācijā, izstrādājot māsu sagatavošanai apmācības programmu; rūpējoties par māsu labklājību vecumdienās, izveidojot emeritūras kasi. Pārskatot žēlsirdīgo māsu darbību Krievijas Sarkanā Krusta pastāvēšanas laikā, Latvijas Valsts vēstures

arhīvā izdevās atrast materiālus par māsu apmācības programmu. Topošām māsām izņemot dažas klīniskas disciplīnas, pasniedza arī Dieva Likumu. Savā darbā māsām bija jāievēro Krievijas Sarkanā Krusta žēlsirdīgo māsu instrukciju. Tajā iekļāva māsām paredzētos kopējos noteikumus par māsu pienākumiem kopienā un sabiedrībā, kā arī vecākās māsas pienākumus. Atsevišķi bija izstrādāta instrukcija vecākām māsām. Žēlsirdīgās māsas, pildot savu žēlsirdības misiju slimo kopšanā, strādāja slimnīcās un privātmājās, iegūstot sabiedrības lielu cieņu - prestižu.

Analizējot māsu profesijas attīstības gaitu Latvijas teritorijā no 18. gs. līdz Pirmajam pasaules karam, šajā laikmetā raksturīga paradigma: māsu darbs tika balstīts uz kristietību, ticību Dievam un žēlsirdību. Māsas apvienoja slimnieku kopšana slimnīcās un privātās mājās, izglītojošais un sociālais darbs.

Reforma māsu profesijā sākas pēc Latvijas valsts neatkarības atgūšanas 1918. gadā, kad divas dienas vēlāk pēc Latvijas proklamēšanas, 20. novembrī, nodibinājās Latvijas Sarkanais Krusts un attīstījās starptautiskie sakari. Māsu profesionālo attīstību sekmēja Amerikas Savienoto Valstu valdības struktūras, organizējot māsu pieredzes apmaiņu un īstenojot to Latvijas Sarkanā Krusta žēlsirdīgo māsu praksē. Latvijā atvērās vairākas medicīnas iestādes: slimnīcas, sanatorijas, ambulances un veselības kopšanas punkti. Tādas radikālas pārmaiņas prasīja labi sagatavotu medicīnas personālu – māsas.

Šajā laikā paradās arī definīcija „diplomēta žēlsirdīgā māsa”, kura pieņemtā starptautiskās žēlsirdīgo māsu savienības statūtos un skan sekojoši: „Ar nosaukumu „diplomēta žēlsirdīgā māsa” apzīmē tādu žēlsirdīgo māsu, kura savā izglītības laikā žēlsirdīgās māsu skolā un pirms beigu resp.valsts pārbaudījumiem ir ieguvusi teorētiskas un praktiskas zināšanas ķirurģisko un terapeitisko slimnieku kopšanā, kā arī bērnu kopšanā. Ieteicams, ka šādas izglītības kurss, kas ietver sevī minētās zināšanas, ilgtu trīs gadus” (Žēlsirdīgā Māsa, decembris, 1930). Lai īstenotu izvirzītos mērķus tautas veselības saglabāšanā un uzlabotu veselības kopšanas darbu, bija nepieciešama māsu

darbības un topošo māsu apmācības reorganizācija. Rezultātā 1933. gadā māsu apmācībā bija ieviests trīsgadīgs apmācības kurss. Latvijas Sarkanā Krusta žēlsirdīgo māsu skolas mērķis bija sagatavot teorētiski un praktiski spējīgas žēlsirdīgās māsas slimo kopšanai un veselības aizsardzībai. Tāpat 1938. gadā Latvijas Sarkanā Krusta Žēlsirdīgo māsu pārvalde pieņēma Latvijas Sarkanā Krusta žēlsirdīgo māsu skolu uzņemšanas un vispārējos noteikumus. Pēc noteikumiem žēlsirdīgo māsu skolā uzņēma Latvijas pavalstnieces vecumā no 18 līdz 30 gadiem. No šī gada bija ieviesta mācību maksa divdesmit latu mēnesī. Mazturīgām audzēknēm Latvijas Sarkanais Krusts piešķīra stipendijas, tās bija atmaksājamas pēc skolas beigšanas. Skolas darbojās pēc valsts apstiprinātas programmas un atradās Latvijas Veselības departamenta un Izglītības Ministrijas pārziņā. Māsām bija jāapgūst gan teorētiskās zināšanas medicīnā, gan praktiskās nodarbības klīniskajā praksē. Tomēr Dieva Likums topošām māsām netika pasniegts. To aizvietoja cits priekšmets – māsu ētika.

Tieši šajā laikmetā tika pacelts jautājums par māsu profesijas prestižu. Māsu skolās žēlsirdīgās māsas gatavoja darbam dažādās medicīnas nozarēs: preventīvā medicīnā, darbam operāciju zālēs, rentgena un terapeitiskos kabinetos, dietoloģijā un psihiatrijā. Tāpat māsām parādās iespēja iegūt augstāko izglītību Anglijā. Ar mērķi paaugstināt māsu profesionalitāti bija ieviesta reģistrācija un pārreģistrācija. Šī reģistrācija retināja māsu rindas un liedza strādāt žēlsirdīgo māsu praksē tām māsām, kurām nemaz nebija tiesību māsu darbam. Žēlsirdīgām māsām bija stingri jāievēro daži darba pienākumi attiecībā pret pacientiem, ārstiem, sabiedrību un sevi. Atbilstoši savai profesijai, māsām ar savu darbību un uzstāšanos bija jācenšas veicināt un pacelt savas profesijas līmeni morāli, juridiski un materiāli. Māsas uzskatīja par ārsta palīgu, tiem piemēroja stingras darba prasības un profesionālo etiķeti. Latvijas Sarkanā Krusta darbības laikā žēlsirdīgām māsām bija plašs darba lauks tautas veselības kopšanā un sociālajā darbā. Māsas strādāja ne tikai ambulancēs, slimnīcās, sanatorijās, bet arī skolās un veselības kopšanas punktos. Pildot savas funkcijas

skolās, veselības kopšanas punktos un citās ārstniecības iestādēs, žēlsirdīgajai māšai vajadzēja būt pedagogam un psihologam, popularizējot plašākā sabiedrībā individuālo un sabiedrisko higiēnu un risinot sociālā darba problēmas. Līdz ar to daudzveidīgāka kļuva arī māsu specializācija: veselības kopējas, skolas un vizītes māšas.

Pateicoties māsu aktivitātei, nodibināja žēlsirdīgo māsu Savienību, kura aizstāvēja tikai Latvijas Sarkanā Krusta žēlsirdīgo māsu intereses, mazāko uzmanību pievēršot mazākumtautību māšām. Līdz ar to, neskatoties uz Latvijas Sarkanā Krusta žēlsirdīgo māsu darbības dominanti, valstī veidojās arī mazākumtautību žēlsirdīgo māsu biedrības („Svētais Krusts”, „Krievu žēlsirdīgo māsu biedrība Latvijā”).

Analizējot žēlsirdīgo māsu profesionālo darbību, neskatoties uz nacionālo piederību, visa viņu darbība bija analogiska: profesionālā pilnveidošanās – reģistrācijas kārtības ieviešana māsu praksē un izglītības vienotība. Tā arī ir šī laikmeta paradigma ar dominanti profesionālisms.

Līdz ar politiskiem notikumiem 1940. gadā, kad Latvija tika „iekļauta” Padomju Savienības sastāvā, notika reorganizācija māsu profesijā. Sakarā ar Latvijas valsts iekļaušanu Padomju Savienībā, māsu profesijas darba struktūra un organizācija veidojās pēc Padomju Savienībā jau izveidotas struktūras. Politiskās un ekonomiskās situācijas izmaiņas Latvijā atspoguļojās un ietekmēja māsu profesiju un to darba reorganizāciju. Padomju laikā pārtrūka starptautiskie sakari, arī profesionālajā izglītībā par dominējošo kļuva sociālisma un komunisma ideoloģija. Pēc Otrā pasaules kara žēlsirdīgās māšas sāka dēvēt par medicīnas māšām. Padomju laikos medicīnas māsa bija definēta kā vidējā medicīnas personāla darbiniece, kuru ārstnieciski profilaktiskajās iestādēs uzskatīja par ārsta palīgu. Par medicīnas māšām strādāja personas, kurām bija divgadīgā medicīnas māsu skolas izglītība. Iestāties medicīnas skolās bija tiesības visiem PSRS pilsoņiem vecumā no 15 līdz 35 gadiem ar 7 klašu izglītību, neatkarīgi no sociālā statusa, dzimuma un tautības. 1961./1962.

mācību gadā republikā notika pāreja no obligātās 7 klašu pamatskolas izglītības uz obligāto 8 klašu izglītību. Līdz ar to medicīnas māsu skolās audzēkņus uzņēma ar 8 klašu izglītību līdz 30 gadu vecumam. Māsu apmācībā audzēkņiem ar vidusskolas izglītību bija ieviesta divgadīgā mācību programma un trīsgadīga – audzēkņiem ar nepabeigto vidusskolas izglītību.

Industrializācijas attīstība sekmēja arī plašu ārstniecisko iestāžu un medicīnas nozaru attīstību. Tomēr medicīnas skolas nevarēja pilnā apjomā nodrošināt medicīnas iestādes ar medicīnas māsām. Līdz ar to māsas gatavoja ne tikai medicīnas māsu skolās, bet apmācīja arī slimnīcās. Arī politiskā situācija Padomju Savienībā sekmēja medicīnas masu masveida sagatavošanu. Audzēkņu kontingentu veidoja kā Latvijas Republikas iedzīvotāji, tā arī iebraucēji no citām Padomju Savienības republikām no dažādiem sociāliem slāņiem. Uzņemšanas laikā priekšrocība tika dota audzēkņiem no vienkāršo strādnieku ģimenēm. Māsu profesijas mācību programmā tika ieviestas disciplīnas politiskā līmeņa paaugstināšanai, jo par izglītotu pilsoni tika uzskatīts politiski izglītoti cilvēks. Tāds priekšmets, ka medicīnas ētika kļuva par neobligāto. Laika gaitā mainījās valdības struktūra, līdz ar to Latvijā medicīnas māsu skolu darbība bija pakļauta: no 1945. gada līdz 1959. gada 25. decembrim Tautas veselības aizsardzības komisariātam, vēlāk Veselības aizsardzības ministrijai, no 1959. gada 25. decembra līdz 1961. gada 9. maijam Ministru Padomes Augstākās un vidējās speciālās izglītības Valsts komitejai, vēlāk, no 1961. gada 9. maija līdz 1989. gadam atkal Veselības aizsardzības ministrijai. Atbilstoši pakļautībai mainījās arī medicīnas māsu skolu nosaukumi. Vidējo medicīnas skolu mācību plāni un programmas tika apstiprinātas PSRS Veselības aizsardzības tautas komisariātā (PSRS Veselības aizsardzības ministrijā) un to koriģēšana māsu skolās bija aizliegta.

Padomju Savienībā medicīnas māsas netika dalītas – sabiedrības veselības aizsardzībā strādājošās un sociālajā aizsardzībā strādājošās māsas. Tas bija saistīts ar vienoto ārstniecības un profilaktiskas iestāžu darbības

sistēmu. Medicīnas māsas nedz atsevišķās slimnīcas robežās, nedz visas veselības aizsardzības sistēmas līmenī neveidoja patstāvīgu un autonomu korporāciju (arodbiedrības).

Industrializācijas attīstība republikā sekmēja arī plašu ārstniecisko iestāžu un medicīnas nozaru organizāciju. Latvijas Republikā, kā arī visā Padomju Savienības teritorijā, plaši attīstījās stacionāru, poliklīniku, dispanseru, dzemdību namu, bērnu un sieviešu konsultāciju, sanatoriju un citu ārstniecības iestāžu darbība. Darbam dažās ārstniecības iestādēs un medicīnas nozarēs bija nepieciešamas medicīnas māsas ar noteiktu specializāciju. Ņemot vērā plašo māsu darbības loku medicīnas nozarēs, medicīnas māsu darba pienākumi bija ļoti dažādi un atkarīgi no darba vietas un specializācijas. Vecāko un parasto māsu darba pienākumi atšķiras. Tomēr neatkarīgi no specializācijas un ieņemamā amata, māsām obligāti bija jāpaaugstina politisko zināšanu līmenis un kvalifikācija: jāpiedalās medicīnas māsu padomes darbā, māsu konferencēs jāuzstājas ar referātiem, jāapgūst radniecīgās profesijas. Visām māsām savā darba vietā bija jārūpējas par darba aprīkojuma lietderīgu izmantošanu, jākārtu dokumentācija, jāizpilda ārstu norīkojumi, jāseko sanitāru darbam. Māsām bija stingri aizliegts izpaust informāciju nepiederošām personām par slimnieku veselības stāvokli. Māsu profesionālais darbības loks šajā laika posmā bija plašs: slimnieku kopšana, sociālais darbs un izglītošais darbs, veicot topošo māsu un jaunāko medicīnas personāla apmācību.

Pamatojoties uz Padomju Savienībā pastāvošo ideoloģiju, veiktā reorganizācija māsu profesionālajā darbībā radīja citu paradigmu – visas māsas sāka dēvēt par medicīnas māsām, baznīca tika atdalīta no valsts, par dominējošo un obligāto kļuva krievu valoda, visas māsu skolas darbojās pēc vienotiem mācību plāniem.

Radikālas pārmaiņas māsu profesijā sākās līdz ar Latvijas Atmodas laiku 1989. gadā, kad ar mērķi veikt radikālas izmaiņas māsu profesionālajā darbībā tika atjaunota māsu Savienība.

Māsu profesionāla pilnveidošana turpinājās Latvijas valsts neatkarības veidošanas laikā pēc 1991. gada, līdz ar demokratizāciju valstī un starptautisko sakaru attīstību. Ar mērķi veicināt gādību par tautas veselību un māsu aprūpes uzlabošanu atbilstoši mūsdienīgām iespējām un prasībām, 1993. gadā Latvijā tika nodibināta Latvijas Māsu asociācija, kura sekmēja arī māsu dažu specialitāšu asociācijas nodibināšanu. 1995. gadā uzsāktā māsu reģistrācija un pārreģistrācija sekmēja tālāku māsu izglītošanu.

Savukārt sertifikācija nozīmēja māsu teorētiskās un praktiskās sagatavotības un profesionālo iemaņu novērtēšanu un atzīšanu. Sertifikāts deva un dod tiesības māsām kā speciālistēm nodarboties ar pacientu veselības aprūpi noteiktā specialitātē. Sertifikātu var iegūt visas māsas, kuras ir reģistrējušās Labklājības ministrijas Veselības departamenta Ārstniecības personu reģistrā un pēc medicīniskās izglītības diploma iegūšanas trīs gadus ir nostrādājušas medicīnas jomā, no tiem divus gadus – specialitātē, kurā vēlas iegūt sertifikātu.

Pateicoties Latvijas Māsu asociācijai 1995. gadā bija pieņemts Latvijas Māsu ētikas kodekss. Ētikas kodekss paredz māsu galvenos pienākumus: stiprināt un atjaunot veselību, novērst saslimšanu un atvieglot cilvēka ciešanas. Pacientu aprūpē svarīga ir bijība pret cilvēka dzīvību, pašcieņu un tiesībām.

1998. gadā ar Labklājības ministrijas rīkojumu bija apstiprināts arī māsu specialitātes nolikums, kurš reglamentē sertificētu un nesertificētu māsu darbību un pēcdiploma izglītību.

Tāpat notika reforma arī māsu skolās – ieviests trīsgadīgs apmācības kurss, pielīdzinot māsu izglītību starptautiskajam līmenim. Medicīnas māsu skolas pakāpeniski sāka strādāt pēc pašu izveidotiem plāniem, katrā māsu skolā bija savi skolas nolikumi. Medicīnas māsu skolas programmas apstiprināja Labklājības ministrijas Ārstniecības departaments saskaņā ar Medicīnas profesionālo izglītības centru. Teorētiskās un praktiskās nodarbības ietvēra pamatzināšanas aprūpes procesā, lai topošām māsām izveidotu priekšstatu par māsu profesijas raksturu un profesionālo ētiku, kā arī par aprūpes principiem

saistībā ar vispārējo un specializēto medicīnu. Ņemot vērā starptautisko pieredzi (Amerikas un Rietumvalstu) un pielāgojot to vietējiem apstākļiem, māsām rādās iespēja apgūt augstāko izglītību (Rīgas Stradiņa universitātē un Latvijas Universitātē) Māszinību fakultātēs ar bakalaura un maģistra grāda piešķiršanu, kā arī dota iespēja studēt doktorantūrā. Mainās arī māsas kvalifikācijas raksturojums: „Māsa ir persona, kura ieguvusi māsu profesionālo pamatizglītību. Māsa veic veselības aprūpi un piedalās ārstniecībā, palīdzot sabiedrībai, ģimenei un indivīdam novērst slimību cēloņus, uzturēt un atgūt veselību, atvieglot ciešanas; veic darbus ekstremālās situācijās”. Pildot savus profesionālos pienākumus, māsas veica pacientu aprūpi, izglītošo darbu un sociālo darbu (līdz 1996. gadam, kad valstī nodibinājās Latvijas Sociālā darba profesionālā asociācija).

Reforma māsu profesionālā organizācijā neatkarīgajā Latvijā sekmēja zināmu reformāciju un profesijas pilnveidošanos: māsu reģistrāciju, sertifikāciju, augstāko izglītību Māszinībās. Analizējot māsu profesionālo darbību šajā laikmetā, visa viņu darbība bija analogiska: profesionālā pilnveidošanās – reģistrācijas un sertifikācijas kārtības ieviešana māsu praksē un izglītības attīstība. Tā arī ir šī laikmeta paradigma ar dominanti profesionālisms.

Šaubas rada tas, ka profesijai pilnveidojoties un laikam ejot, vai neesam pazaudējuši pašu māsas misiju – žēlsirdību?

Darba gaitā parādās arī daži aspekti, kuri prasa papildus pētījumus (piem., paliatīvas aprūpes attīstība māsu praksē, vīriešu iesaistīšana māsu profesijā).

Secinājumi

Analizējot māsu profesijas attīstību Latvijā, no ar 18. gadsimta līdz 20. gadsimtam, atbilstoši izvirzītajiem darba mērķim:

- sniegt analītisku pārskatu par māsu profesijas attīstību Latvijā (paradigma un analogijas)

un uzdevumiem:

- apkopot un sistematizēt pieejamos vēstures avotus, kas sniedz informāciju par māsu profesijas attīstību Latvijas reģionos no 18. gs. līdz Pirmajam pasaules karam (1789–1914);
- sniegt pārskatu par māsu izglītību un profesionālo darbību Latvijas Republikas pastāvēšanās laikā (1918–1940);
- analizēt māsu profesijas reorganizāciju un attīstības gaitu Latvijas PSR (1945–1991);
- ieskicēt māsu profesionālās darbības dažus aspektus neatkarīgajā Latvijā (1991–1999),

var secināt, ka šajā laika periodā Latvijā darbojās sekojošas māsu grupas:

- priesteru Vincenta de Paula (*Vincent de Paul*; 1581–1660) apvienības žēlsirdīgās māsas;
- diakonu māsas;
- Krievijas Sarkanā Krusta žēlsirdīgās māsas;
- Latvijas Sarkanā Krusta žēlsirdīgās māsas un
- medicīnas māsas.

Analizējot četru hronoloģisku vēsturisko laika periodu Latvijā, var secināt, ka

- sākot no 18. gs. līdz Pirmajam pasaules karam māsu profesija Latvijas teritorijā, balstoties uz dievbijību, veidojās pēc reģionālā, nacionālā un konfesionālā principa;

- Latvijas Sarkanā Krusta pastāvēšanas laikā (1918–1940) māsu profesionālā darbība attīstījās, balstoties uz starptautisko pieredzi, apvienojot un sagatavojot valstī strādājošās māsas vienotā profesionālā līmenī;
- Padomju periodā (1945–1991) Latvijas Republikā māsu profesionālās darbības attīstību sekmēja industrializācija, veidojot jaunas māsu profesionālās specializācijas pēc vienotas sistēmas, atbilstoši politiskajai ideoloģijai;
- reorganizācija māsu profesijā sākās līdz ar demokratizāciju valstī 1989. gadā un attīstās pēc ārvalstu pieredzes, pilnveidojot māsu profesionalitāti Rietumeiropas līmenī un pielāgojot to valstī izveidotai aprūpes sistēmai.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN CITI AVOTI

1. Barnett K. Pasaules un Latvijas māsu prakses vēsture. LEMON Ievads mācību materiālā māsām. 1. izdevums. Copenhagen, 1996. 13. lpp.
2. Ārstniecības likums. 7. nodaļa, 45.pants (04.05.2011.g. redakcijā).
3. Lietuvos Valstybes istorijos archyvas (turpmāk LVIA), 604. f., 1. apr., 11490. B, 11,14. Nr.
4. Sieńczak B. Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo w Polsce (1652–2002). II Prowincja krakowska i litewska. Instytut Wydawniczy Księży Misjonarzy „Nasza Przeszłość”. Kraków, 2002, s. 10, 13.–18, 680.
5. LVIA, 604.f., 1. apr., 11720. B, 147.– 164-v. Nr.
6. Škutāns S. Misionaru darbeiba Latgolā. Andryva Jūrdža fonda izdavums, V1. Minchene: Loča izdevnīceiba, 1953. 79. lpp.
7. Rosiak S. Krasław. Prowincja Litewska sióstr miłosierdzia. Wilno, 1933, s. 5, 6, 13, 143–147, 149.
8. Schletz A. Zarys historyczny Zgromadzenia Sióstr Miloserdzia w Polsce. Kraków, 1960. s. 8.–11, 51.–53, 105.–106.
9. Gedroyc F. Zapisi do dziejow szpitalnictwa w dawnej Polsce. Warszawa, 1908. 34. lpp.
10. Vīksna A. Slimnīcas, ārstniecības iestādes. 5. nodaļa. Latgales ārsti un ārstniecība 1772–1918. Latvijas Universitāte. Rīga, 2004, 48. lpp.
11. Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі (turpmāk НГАБ), 2638. ф, 1. оп, 772. д., 1.–2, 12.–13, 23, 71.–72. л.
12. LVIA, 604.f., 1. apr., 11488. B, 1. Nr.
13. LVIA, 694.f., 5. apr., 5002. B, 1.6,19. Nr.
14. Zeile P. Latgales kultūras vēsture. Rēzekne: Latgales kultūras centra izdevniecība, 2006. 324. lpp.
15. Freudenfelds K. Iekšmisija. Rīgā: Ev.- Lut. Baznīcas virsvalde, 1939. 22–24, 36, 85. lpp.
16. Diakonijas darba raksturs. Diakonija: Dvēseļu kopšanas sarunas. Fragmenti no Reinharda Turres grāmatas „Diakonija” un Hansa Kristofa Pīpera grāmatas. Dvēseļu kopšanas sarunai”. Sastādīja Māra Zviedre, Rīga: Latvijas ev. lut. Baznīcas Diakonijas centrs, 1998. 23. lpp.
17. Neuberg K. Mācītāja Ludviga Katterfelda dzīves ilgums un Tabora iestādes dibināšana, mašīnraksts, P. Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja bibliotēka, inv. lieta Nr. 44714-1., 1936, 66. lpp.
18. Wittram H. Die Anfänge diakonischen Wirkens in Livland und Kurland im 19. Jahrhundert. Die Anfänge der Diakonie im ostlichen Europa, Folge 5, Münster, 2002. S. 19, 21, 24.–25.
19. Vīksna A. Pelēkās un citas māsas. Veselība, 1988. 9: 37. lpp.

20. Latvijas Valsts vēstures arhīvs (turpmāk LVVA), 2587.f., 1.apr., 5.l., 2, 113.–119. lpp.
21. LVVA, 2587.f., 1.apr., 13. l., 1–2, 87, 104.–105. lpp.
22. Aufnahme=Bedingungen für Ufpirantinnen. Marien=Diakonissen=Anstalt zu Riga für das Jahr 1898. Riga, 1899.: S. 26–27.
23. Anhung. I. Auszuk aus der fjausordnung der Marien-Diakonissen-Auhalt. Evangelische Marien – Diakonissen – Anstalt in Riga. Jahresbericht R: Drick von Haecker 1883. Riga, 1884.: S. 22.–24., 26.–28.
24. 24.Aufnahmebedingungen für neueintretende Schwestern. Marien=Diakonissen=Anstalt zu Riga für das Jahr 1898. Riga, 1899.: S. 26.
25. Vīksna A. No Jelgavas medicīnas pagātnes (1573–1941). 12. daļa, Rīga, 1974. 65.–66, 69. lpp.
26. Mācītāja Ludviga Katterfelda dzīves ilgums un Tabora iestādes dibināšana. P. Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja bibliotēka, materiāls mašīnrakstā bez paraksta, inv. Nr. 44714-1., 47.–48, 65.–68, 80.–82. lpp.
27. Slimnīcai „Ģintermuiža” 120. Jubilejai veltīts izdevums.VSIA „Slimnīca „Ģintermuiža”, 2007. 8.lpp.
28. Schabert O., Burchard A. Entftehung und Entwicklung der einzelnen Arbeitsgebiete der Stadtdiakonie. I. Die Arbeit für die Gemeinden. Die Rigaer Stadtdiekonie. Riga: Druck von Haecker, 1911. S. 27, 30.
29. Bedingungen der Aufnahme von Kindern in die Kleinkinder=schule und Regeln für den Schulberuch. Marien = Diakonissen = Anstalt in Rīga für das Jahr 1886. Beilage IV. Riga: Druck von Haecker, 1887. S. 9.
30. LVVA, 2587.f., 1.apr., 2. l., 12. lpp.
31. Сорокина Т. История медицины. Москва, 2-е издание, переработанное и дополненное, издательство „Панмс”, 1994, 346, 348. стр.
32. Грибанов Е .Медицина в символах и эмблемах. Москва: Медицина, 1990. 174.–176 стр.
33. Российское общество Красного Креста. Краткий очерк. Рига, 1915. 1 стр.
34. LVVA, 102.f., 1.apr., 111.l., 2., 4.–5. lpp. .
35. НГАБ, 2529. ф., 1. оп., 65. д., 58- ж. 263, 239–240 л.
36. Nagobads V., Vīksna A. Latvijas Sarkanais Krusts. Rīga, 2003. 7.–9, 16.–17, 20. lpp.
37. LVVA, 102.f., 1.apr., 16.l., 1.–2., 4, 7.–9, 38, 49, 316, 319, 321 .lpp.
38. LVVA, 102.f., 1.apr., 37.l., 1.–4, 6.–7, 9.–13. lpp.
39. НГАБ, 2539. ф., 1. оп., 33. д., 7. л.
40. LVVA, 102.f., 1.apr., 101. l., 5, 13. lpp.
41. LVVA, 4712.f., 1. apr., 1688. l., 228. lpp.
42. LVVA, 102.f., 1. apr., 117. l., 2.–3. lpp.
43. LVVA, 4712.f, 3.apr., 88.l., 3. lpp.

44. Jēkabsons Ē. Sievietes armijā Pirmajā pasaules karā. Latviešu žēlsirdīgas māsas. Tēvijas Sargs, 2007.4: 29. lpp.
45. LVVA, 4712.f, 1. apr., 1688.l., 229.–232, 237, 251. lpp.
46. LVVA, 4712.f., 1.apr., 1565.l., 186.–187.lpp.
47. P. Stradiņa Medicīnas vēstures muzejs, fonds 177.f., 50385.l., mašīnraksts bez paraksta, 22.–39. lpp.
48. Nulle - Sieceniene K. Māsu savienības komitejas sēde. Žēlsirdīgā Māsa, 1938. 2: 11.lpp.
49. Lāce M., Gulbe D., Grauduma A. u. c. P. Stradiņa veselības un sociālās aprūpes koledža 1939-2009, Rīga, 2010. 5, 13. lpp.
50. Vitoliņa E. Galvas pilsētas Rīgas 1 slimnīca māsas skatījumā. Žēlsirdīgā Māsa, 1940.1: 13. lpp.
51. LVVA, 4712.f., 1.apr., 1767.l., 283. lpp.
52. LVVA, 4712.f, 1. apr., 19.l., 79, 81. lpp.
53. LVVA, 4712. f, 1.apr., 19.l., 16.–18, 20, 79. lpp.
54. LVVA, 4712.f., 1.apr., 1262.l., 55, 57, 59, 61, 64. lpp.
55. Latvijas Valsts arhīvs (turpmāk LVA), 2176.f., 1-v apr., 32. l., 6, 28, 32.–34. lpp.
56. LVVA, 4712. f., 3. apr., 88.l., 2, 7, 15, 22. lpp.
57. LVVA, 4712. f., 1.apr., 4.l., 50. lpp.
58. LVVA, 4712. f, 1.apr., 62.l., 56. lpp.
59. Hronika. Žēlsirdīgā Māsa, 1929.1: 4. lpp.
60. Hronika. Žēlsirdīgā Māsa, 1929.1: 6.–8. lpp.
61. Kuške J. Žēlsirdīgās māsas loma tautas veselības kopšanas laukā. Žēlsirdīgā Māsa, 1929.1:10. lpp.
62. Oga V. Medicīnas māsa. Rīga: Zvaigzne, 1984. 13, 18, 35. lpp.
63. Butulis I., Zunda A. Latvijas vēsture. Rīga: Jumava, 2010. 80. lpp.
64. LVVA, 7092.f., 1.apr., 1.l., 1, 26, 29, 31, 39, 54, 71, 73, 75.–76. lpp.
65. LVVA, 2677.f., 1.apr., 2.l., 9, 26.–28, 31, 33, 35, 43, 47, 54, 68, 72, 88, 99. lpp.
66. LVVA, 2677.f., 1.apr., 1.l., 1, 26, 29, 31. lpp.
67. LVVA, 2677.f., 1.apr., 3.l., 54, 56, 66, 200, 205. lpp.
68. LVVA, 7092.f., 1.apr., 2.l., 2, 9, 54, 68, 72. lpp.
69. Šilde Ā. Latvijas vēsture 1914–1940. Rīga: Daugava, 1976. 382. lpp.
70. Миняев В. А., Поляков И. В. Организация работы среднего медицинского персонала в лечебно-профилактических учреждениях . Л.: Медицина, 1982. 41.–42. стр.
71. Agureikins S., Arons K., Bāliņa E. u.c. Padomju Latvijas veselības aizsardzībai 25 gadi. LPSR veselības aizsardzības ministra V. Kaņepa redakcijā. Rīga: Zvaigzne, 1965. 12.–13, 46. lpp.
72. Vīksna A. Māsa un vecmāte. Dodot gaismu sadegu. Rīga: Zvaigzne, 1983. 161.lpp.

73. Учебный план среднего специального учебного заведения по специальности медицинская сестра, утвержден Министерством высшего и среднего специального образования СССР, 06.06. 1982, Specialitātes aprmācības programma, Daugavpils medicīnas skolas arhīvs, 1. apr., 338. l.
74. Ашурков Е.Д., Жук А. П., Лисицын Ю. П. Работа и подготовка фельдшеров и медицинских сестер в СССР. Проблемы сестринского дела в общественном здравоохранении. Тетради общественного здравоохранения. Женева, 1961. 194., 196 стр.
75. Muceniece L. Trīs periodi Latvijas Sarkanā Krusta darbībā. Rīga: SIA Apgāds Smaile, P. Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja bibliotēka, inv. Nr. 44987, 2001.48. lpp.
76. Latvijas Valsts arhīvs (turpmāk LVA), 1022.f., 14. apr., 4.l., 3, 5, 8.–10, 167, 169.–170. lpp.
77. LVA, 1022.f., 14.apr., 75. l., 1.–2. lpp.
78. Ventspils zonālais Valsts arhīvs (turpmāk VZVA), 98.f., 1.apr., 1.l., 1-4, 7, 9. lpp.
79. LVA, 1022.f., 14. apr., 19. l., 33, 42, 48, 88, 103, 111, 141, 143, 170.–171. lpp.
80. LVA, 317.f., 1.apr., 1948.l., 49. lpp.
81. LVA, 1022.f., 14. apr., 79.l., 1.–3, 74, 152, 166. lpp.
82. Поляков Б. Н. 25 лет Даугавпилскому медицинскому училищу, Daugavpils novadpētniecības un mākslas muzejs, mašīnraksts, 1971., 4. l., 2. lpp.
83. Cēsu zonālais Valsts arhīvs (turpmāk CZVA), 104.f., 2. apr., 1. l., 1. lpp.
84. Grišāne V. No Rēzeknes medicīnas vēstures. Rēzekne: Latgales Kultūras centra izdevniecība, 1996. 117. lpp.
85. LVA, 1811.f., vēsturiskā izziņa 4. lpp.
86. LVA, 1022.f., 14. apr., 25. l., 10, 13.–14, 16.–17, 19.–21, 24, 26. lpp.
87. LVA, 1416.f., 16. apr., 5.l., 28, 45, 62. lpp.
88. LVA, 1022.f., 14. apr., 380. l., 18. lpp.
89. Kreituse J. Skola. Pagājušo gaitu Latvija 1945–1990. Rīga: Zvaigzne, 2009. 33. lpp.
90. Savdona J. Medicīnas skola klīnikā Gaiļezera slimnīca. Rakstu kopums 25 gadu jubilejā, Rīga, 2003. 178. lpp.
91. LVA, 1022.f., 14.apr., 146. l., 39.–40, 47, 69, 123.–124. lpp.
92. Гребенев А. Л., Шептулин А.А. Основы общего ухода за больными. Учебное пособие. Москва: Медицина, 1991. 7–8 стр.
93. Кассирский И. А. О врачевании. Москва: Медицина, 1970. 7–8 с.
94. Hronika. Žēlsirdīgā māsa, 1989.2: 20. lpp.
95. Valpētere I. Kā virzīties uz priekšu, stāvot bezdibeņa malā? Veselība, 1989. 10: 14.–15. lpp.
96. Birkāne Ē. Mācīties, lai mācītu. Žēlsirdīgā Māsa, 1993.1: 10. lpp.
97. Latvijas Sarkanā Krusta Žēlsirdīgo māsu savienības deklarācija. Žēlsirdīgā Māsa, 1989.1: 1.–11. lpp.

98. Geidāne B. Medicīnas māsām – augstākā izglītība. Latvijas Ārsts /Latvijas Žēlsirdīgā Māsa, 1993.4.: 17.–18. lpp.
99. Geidāne B. Description of Four – Year Academic Course Programme of Faculty of Nursing, Rīgas Stradina University, 1995.
100. Tragakes E., Brīģis Ģ., Karaškēviča J. u. c. Veselības aprūpes sistēmas pārejas periodā: Latvija. Pārskats par veselības aprūpes sistēmu. SIA „Jelgavas tipogrāfija”, 2008. 2.–3, 239.lpp.
101. Karaškeviča J. Latvijas veselības aprūpes sistēma: organizācija, reforma un mana līdzdalība. Rīga: SIA Medicīnas apgāds, 2010. 7, 134.–136. lpp.
102. Baltijas valstu medicīnas māsu asociācijas statūti. Žēlsirdīgā māsa, 1989. 2: 22. lpp.
103. Lapiņa L. No Latvijas Sarkanā Krusta žēlsirdīgo māsu savienības līdz Latvijas māsu asociācijai. Žēlsirdīgā māsa, 1992.1: 1. lpp.
104. Lapiņa L. Nozīmīgās gadskārtas laiks. Žēlsirdīgā māsa, 1992.4: 1.lpp.
105. Birkāne Ē. Mācīties, lai mācītu. Žēlsirdīgā māsa, 1993.1: 10. lpp.
106. Latvijas Māsu asociācijas statūti. Hronika. Žēlsirdīgā Māsa, 1993.4: 31. lpp.
107. Hronika. Žēlsirdīgā Māsa, 1993.4: 5. lpp.
108. Līne A. LVMDAS ziņas. Latvijas Ārsts// Latvijas Žēlsirdīgā Māsa, 1993.4: 3. lpp.
109. Zālīte J. Mīļās kolēģes. Žēlsirdīgā Māsa, 1994.3: 39. lpp.
110. Latvijas Māsu asociācijas programma. Hronika. Žēlsirdīgā Māsa, 1994.2: 23. lpp.
111. Antona D. Māsas loma darba kolektīvā un sabiedrībā. Žēlsirdīgā Māsa, 1994. 3: 38. lpp.
112. Līne A. Brīdinājums bija Kas sekos? Žēlsirdīgā Māsa, 1994. 3: 40. lpp.
113. Lapiņa S., Mīlgrāve B., Šerna L. u.c. Nolikums par praktizētietīgu māsu reģistru Latvijā. Latvijas Ārsts/Latvijas Žēlsirdīgā Māsa, 1994.2: 5.–9. lpp.
114. LV Ministru kabineta noteikumi Nr. 190 „Par praktizētietīgu māsu sertifikāciju”, (04.07. 1995.g.).
115. Mežiņa I. Medicīnas māsas specialitāte. Māsa, 1999.8: 3. lpp.
116. Ozoliņa I. Latvijas māsu izglītība pašlaik un turpmāk. Latvijas Ārsts// Žēlsirdīgā Māsa, 1993. 4: 54.lpp.
117. Vispārējās aprūpes medicīnas māsa – 2 direktīvas. Eiropas Savienības direktīvas 77/453/EEC, 77/452/EEC. Padomes 1977.gada 27.jūnija direktīva par diplomu, sertifikātu un citu dokumentāro kvalifikācijas pierādījumu savstarpēju atzīšanu vispārējās aprūpes medmāsām un pasākumiem, kas veicina efektīvu dibināšanas tiesību un pakalpojumu sniegšanas brīvības īstenošanu (77/452/EEC). Padomes 1977.gada 27.jūnija direktīva par likumos, noteikumos un administratīvajos aktos noteikto prasību koordināciju attiecībā uz vispārējās aprūpes medmāsu darbību (77/453/EEC). http://www.aic.lv/rec/LV/prof_lv/dir_lv/sektoru.htm#māsa (skatīts internetā 11.10.2011.)
118. LV Ministru kabineta rīkojums "Par atsevišķu medicīnas skolu likvidāciju"16.10.1996 ("LV", 177 (662), 22.10.1996.)

119. Zakss E. Augstākā izglītība māsām Baltijas augstskolās. *Žēlsirdīgā māsa*, 1994. 1: 1. lpp.
120. Geidāne B. AML/RSU Māsinību maģistratūras studiju programmas pašnovērtējums, 1998.
121. Vikmanis U., Rumba I., Vīksna A., Māsinības. Latvijas Universitātes Medicīnas fakultāte 1998–2008. LU Akadēmiskais apgāds, 2008. 66.–68. lpp.
122. Māsas specialitātes nolikums, Labklājības ministrijas rīkojums Nr. 269. (2.11.1998.)
123. Nolikums par praktizētietisīgu māsu reģistru Latvijā. Latvijas Ārsts//Latvijas *Žēlsirdīgā Māsa*, 1994. 2: 5. lpp.

Publikāciju saraksts

Publikācijas

1. Olga Odiņa. Māsu izglītība Latvijā vēsturiskā skatījumā. Starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. Rēzeknes Augstskola. 27.–28. februāris, 2009, 159–168.lpp.

2. Olga Odiņa. Žēlsirdīgās māsas Latvijā. Starptautiski zinātniskās konferences „Veselība, kā vērtība sabiedrības sociālo problēmu skatījumā” materiāli. Daugavpils. 24.–25. marts, 2009., 64–71.lpp.

3. Т. Кокина, Е. Саргсяне, О. Одиņa, Л. Умбрашко. Высшее образование медицинских сестер в Латвии в контексте Европейской системы образования. Журнал Гродненского государственного медицинского университета, 3 (27). Беларусь, 2009. 126–129 стр.

4. Olga Odiņa, Juris Salaks. Žēlsirdīgo māsu darbība Krievijas Sarkanā Krusta ietvaros Latvijas teritorijā. Latvijas Zinātņu akadēmijas Vēstis, A daļa, 65. sējums, 5./6. Nr., 2011, 4–19.lpp.

5. Olga Odiņa, Inga Millere. Žēlsirdīgo māsu Vincenta no Paulo apvienības darbība Latvijas teritorijā XVII–XIX. gadsimtā. RSU, Zinātniskie raksti 2010.g. medicīnas nozares pētnieciskā darba publikācijas 1. sējums, 359–365.lpp.

6. Е. Саргсяне, О. Одиņa. Система высшего профессионального образования медицинских сестер в Латвии. Вестник медицинского института им. Г.Меграбяна. 6 том. Ереван, 2010, 196–213 с.

7. Olga Odiņa, Inga Millere. Vincenta de Paula žēlsirdīgo māsu apvienība un tās darbība Latvijā. Acta Medico-Historia Rigensia, 2011, pieņemts publicēšanai.

8. Olga Odiņa, Inga Millere. Latvijas Sarkanā Krusts (1918–1940). Māsu profesijas reorganizācija. Latvijas Zinātņu akadēmijas Vēstis. A daļa, 2012, pieņemts publicēšanai.

Tēzes

1. Olga Odiņa, Inga Millere. Māsu profesijas attīstība Latvijā vēsturiskā skatījumā. Rīgas Stradiņa universitātes zinātniskā konference, 18–19. martā, 2010, 447. lpp.

2. Olga Odiņa. Diakonusu māsu darbība Latvijā. Daugavpils universitātes 52. Starptautiskā zinātniskā konference, 14.–17. aprīlī, 2010, 63. lpp.

3. Olga Odiņa, Inga Millere. Žēlsirdīgo māsu darbība Krievijas Sarkanā Krusta ietvaros Latvijas teritorijā. Daugavpils universitātes 53. starptautiskā zinātniskā konference, 13.–15. aprīlī, 2011, 33. lpp.

4. Olga Odiņa, Inga Millere. Māsu profesija mūsdienās ārstu un pacientu skatījumā. Rīgas Stradiņa universitātes zinātniskā konference, 14. un 15. aprīlī, 2011, 459. lpp.

5. Olga Odiņa. Activities of Deaconesses Nurses in Latvia 1862–1940, AAHN (American Association for the History of Nursing). 28 TH Annual conference, American Association for the History of Nursing, ASV. Texas Christian University Fort Worth, Texas; September 8–11, 2011, p. 38

6. Olga Odiņa, Inga Millere. Māsu profesijas attīstība Latvijas Sarkanā Krusta darbības laikā no 1918. līdz 1940. gadam. Rīgas Stradiņa universitātes zinātniskā konference, 29. un 30. martā, 2012, 503. lpp.

7. Olga Odiņa. Māsu profesijas reorganizācija Latvijas Sarkanā Krusta darbības laikā (1918–1940.). Daugavpils universitātes 54. starptautiskā zinātniskā konference, 18.–20. aprīlī, 2012, 44. lpp.

8. Olga Odiņa. The Activity of Charity Sisters of Priest Vincent de Paul in Latvia. International Nursing History Conference in Denmark, August 9–11, 2012, p 50

9. Olga Odiņa. The Training of the Sisters of Charity in the Framework of Activity of the Latvian Red Cross (1918–1940). Twenty- Ninth Annual History of Nursing Conference. ASV, Savannah, Georgija, September 26–29, 2012, pieņemts publicēšanai